

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Statsvetenskapliga institutionen

Vad blir det i bamba?

- en implementeringsstudie av miljömål i den kommunala
förvaltningen

C-D-uppsats i statsvetenskap
Samhällsvetenskaplig miljövetarprogram
VT 2008
Antal ord: 16237
Författare: Johan Staaf
Handledare: Marcia Grimes

Abstract

Den svenska regeringen har satt upp som mål att 25 % av den offentliga konsumtionen av livsmedel skall vara ekologiska 2010. Göteborgs kommun har också ett mål om att andelen miljömåltider skall öka. Andelen ekologiska livsmedel i Göteborgs skolor skiljer sig dock mycket åt. Denna uppsats syfte är att undersöka varför det är så och därmed öka förståelsen för vad det är som påverkar utfallet i förvaltningen. Förhållandet mellan implementering och demokrati är centralt i undersökningen. Mycket av tidigare implementeringsforskning har varit explorativa studier som identifierat möjliga påverkansfaktorer. Ambitionen i denna uppsats har varit att göra en kvantitativ undersökning som kan väga olika påverkansfaktorer mot varandra för att se vilka som är mest betydelsefulla. Tre olika typer av variabler identifierades: styrningsvariabler, individvariabler och kontextvariabler. För att kunna undersöka de identifierade variabelernas betydelse gjordes en enkätundersökning bland inköparna av livsmedel till Göteborgs skolor. Resultatet från enkätundersökningen pekade i riktning mot att de viktigaste oberoende variabelerna var riktade ekonomiska resurser i form av extra tilldelade pengar för inköp av ekologiska livsmedel och om inköparna gjort inköp av ekologiska livsmedel utanför upphandlingsavtalet. På grund av att antalet svar på enkäten blev begränsat går det inte att göra generaliseringar utifrån resultaten av undersökningen.

Sökord: implementering, miljömål, skolmat, livsmedel, ekologiska, demokrati, konsumtion, upphandlingsavtal

Innehållsförteckning

Figur- och tabellförteckning

1 Inledning	1
1.1 Forskningsproblemet	1
2 Teori	3
2.1 Implementering och demokrati	3
2.2 Forskningens olika perspektiv på implementering	5
2.3.1 Forskningens svar på varför en viss politik implementeras	6
2.3.2 Styrningsvariabler	7
2.3.3 Individvariabler	10
2.3.4 Kontextvariabler	12
3 Metod	15
3.1 Analysenheter och variabler	15
3.2 Kvantitativ undersökning	15
3.3 Urval och avgränsningar	16
3.4.1 Insamling av data	17
3.4.2 Svarefrekvens och bortfall	18
3.5.1 Operationaliseringar	19
3.5.2 Styrningsvariabler	20
3.5.3 Individvariabler	21
3.5.4 Kontextvariabler	23
4 Resultatredovisning	23
4.1 Sammanfattning av det insamlade materialet	23
4.2.1 Styrningsvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel	25
4.2.2 Sammanfattning av styrningsvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel	30
4.3.1 Individvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel	31
4.3.2 Sammanfattning av individvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel	36
4.4.1 Kontextvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel	37
4.4.2 Sammanfattning av kontextvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel	40
4.5 Sammanfattning av de bivariata analyserna av de oberoende variablerna	40
4.6 Avslutande diskussion om resultaten	41
5 Avslutande diskussion	43
6 Källförteckning	46
6.1 Tryckta källor: böcker	46
6.2 Tryckta källor: tidskrifter	46

6.3 Tryckta källor: tidningar	46
6.4 Tryckta källor: från kommun och regering	46
6.5 Otryckta källor: Internet	47
6.6 Otryckta källor: personlig kommunikation	47

Bilaga 1: Enkät

Bilaga 2: Enkätmail

Bilaga 3: Beräkning av bortfall

Figurer

- Figur 1 Andel ekologiska livsmedel i Göteborgs stadsdelar (%) 2006-2007 (s.2)
- Figur 2 Den påverkan den avsatta summan pengar för en måltid har på andelen ekologiska livsmedel (s 27)
- Figur 3 Samband mellan upplevt miljöhot och andel ekologiska livsmedel (s 33)
- Figur 4 Inköparens ålders påverkan på andelen ekologiska livsmedel (s 34)

Tabeller

- Tabell 1 De oberoende variablerna och de enkätfrågor som mäter dem (s 20)
- Tabell 2 Andelen ekologiska livsmedel efter tilldelning av extra pengar (s 28)
- Tabell 3 Andelen ekologiska livsmedel efter påverkan från kommunens och regeringens mål (s 29)
- Tabell 4 Sambandet mellan extra tilldelade pengar och att enheten påverkats av de politiska målen (s 30)
- Tabell 5 Andel ekologiska livsmedel efter position på vänster-högerskalan (s 31)
- Tabell 6 Andelen ekologiska livsmedel efter prioritet av ekologiska livsmedel (s 35)
- Tabell 7 Andelen ekologiska livsmedel efter ekologiska livsmedels påverkan på arbetsglädjen (s 36)
- Tabell 8 Inköpare som upplever att arbetsglädjen blivit mycket bättre (s 36)
- Tabell 9 Sambandet mellan miljöintresse och ideologi (s 37)
- Tabell 10 Andel ekologiska livsmedel efter svårighet att hitta eko-livsmedel inom upphandlingsavtalet (s 39)
- Tabell 11 Andel ekologiska livsmedel utifrån om inköp gjorts utanför upphandlingsavtalet (s 39)
- Tabell 12 De variabler i studien som har förklaringspotential för andelen ekologiska livsmedel (s 40)
- Tabell 13 Sambandet mellan prioritet av ekologiska livsmedel och riktade ekonomiska resurser (s 42)
- Tabell 14 Upphandlingsavtalets påverkan på andelen ekologiska livsmedel under kontroll för riktade ekonomiska resurser (s 43)

1 Inledning

1.1 Forskningsproblemet

Produktion av livsmedel för inte bara med sig mätta människor utan också ett antal negativa externa effekter. Utsläpp av bekämpningsmedel leder till att gifter sprids till människor, djur och natur. Användning av handelsgödsel leder till övergödning av vattendrag, sjöar och hav med igenväxning och syrebrist som följd. Dessa negativa externa effekter blir betydligt mindre med en ekologisk produktion av livsmedel. Därför vill regeringen öka efterfrågan på ekologiska livsmedel och har satt upp följande mål:

För att stimulera en positiv utveckling av marknaden bör konsumtionen av certifierade ekologiska livsmedel i offentlig sektor öka. Inriktningen bör vara att 25 % av den offentliga konsumtionen av livsmedel skall avse ekologiska livsmedel 2010.¹

Skrivelsen var en överenskommelse mellan den dåvarande socialdemokratiska regeringen, vänsterpartiet och miljöpartiet.² Det verkar dock råda stor politisk enighet i denna fråga då målet finns kvar i det ”Landsbygdsprogram för Sverige år 2007-2013” som presenterats av den nuvarande borgerliga regeringen. Målet är kopplat till några av de nationella miljömålen. Ute i landet är det vanligt att kommunerna sätter upp lokala miljömål. I Göteborg finns ett prioriterat mål att ”andelen miljömåltider som kommunen serverar skall öka”³. Den politiska viljan är således, såväl nationellt som lokalt, att andelen ekologisk mat i offentlig sektor skall öka.

Hur ser det då ut i verkligheten i den offentliga sektorn? Går vi mot en ökad andel ekologiska livsmedel? Tittar man på Göteborgs kommun så visar det sig att resultatet är väldigt skiftande mellan olika stadsdelar. Totalt sett låg andelen inköpta ekologiska livsmedel i kommunen på 11 % 2007. Detta var en ökning från föregående år med 2 procentenheter. En fortsatt utveckling i samma takt räcker således inte för att uppnå regeringens mål på 25 % år 2010. Intressant att notera är även att resultatet skiljer sig väldigt mycket åt mellan de olika

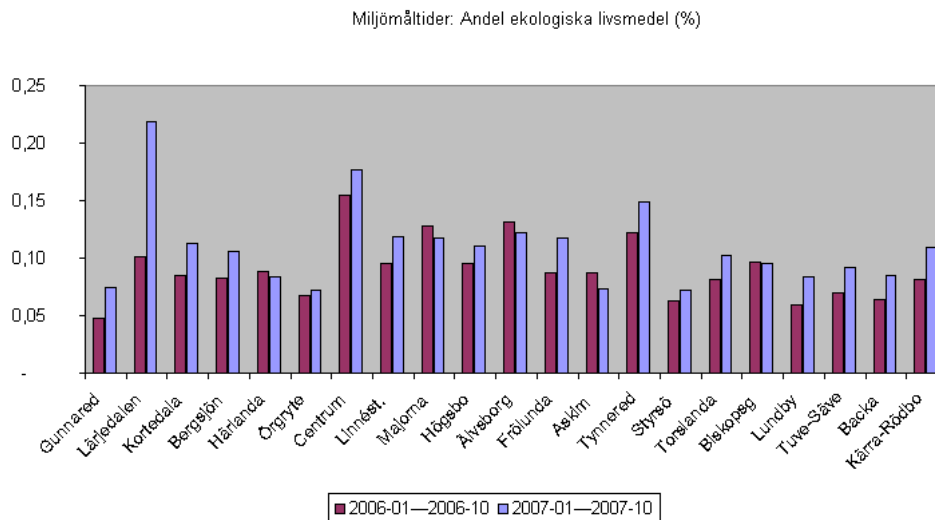
¹ Regeringen 2005/06:88; s 15

² Ibid; s 5

³ Göteborgs Stad, Stadskansliet 2007; s 2

stadsdelarna. En stadsdel ligger redan nära regeringens mål på 25% medan ett antal ännu ligger kvar mellan 5-10% som figur 1 visar.⁴

Figur 1 Andel ekologiska livsmedel i Göteborgs stadsdelar (%) 2006-2007

Källa: Göteborgs Stad, Stadskansliet: Uppföljningsrapport 3/2007, s 12

Kommentar: Figuren visar hur stor andel av alla livsmedelsinköp i respektive stadsdel som varit ekologiska. Värdena i figuren gäller alltså för all kommunal verksamhet, inte bara skolor.

Framställningen ovan visar att det finns en bred politisk enighet på riksplanet att andelen ekologiska livsmedel i offentlig sektor skall öka. Målet borde därmed kunna ha stöd både från högerstyrda som från vänsterstyrda kommuner. Framställningen visar dock också att resultaten skiljer sig åt ute i förvaltningen. Olika stadsdelar i samma kommun har nått olika långt trots att de är styrda av samma politiker. Vi kan alltså se att beslut av politiker inte ensamt kan förklara vilken politik som i slutändan genomförs i förvaltningen. Utmaningen blir då att försöka förklara vad, utöver beslut av politiker, som påverkar förvaltningens agerande. *Jag kommer i denna uppsats att undersöka hur det kan komma sig att olika stadsdelar i Göteborgs kommun har nått så skilda resultat vad gäller andelen ekologiska livsmedel.*

Varför är då detta ett intressant forskningsproblem? För det första är det ett relevant problem utifrån ett samhällligt eller utomvetenskapligt perspektiv. Diskussioner om ekologisk mat i skolorna uppmärksammas i dagstidningar⁵, i information från skolorna själva⁶ och i statliga⁷

⁴Göteborgs Stad, Stadskansliet 2007; s 11-12

⁵Nyman i GP 070828; s 40

och kommunala utredningar⁸. Dessutom är det i allra högsta grad relevant för de medborgare i samhället som dagligen kommer i kontakt med den offentliga förvaltningen. I det här fallet är det eleverna som äter den mat som serveras i skolan. Det är givetvis även intressant för alla de som drabbas av de effekter som produktion av livsmedel ger upphov till. Framförallt berör dock denna forskningsuppgift frågor om demokrati och inflytande som borde intressera alla medborgare som på något vis försöker påverka det samhälle vi lever i.

När vi då kommit fram till frågor om demokrati och inflytande är vi också framme vid det inomvetenskapligt intressanta⁹. Frågor om demokrati och makt hör till statsvetenskapens kärnfrågor. Denna uppsats syfte är att försöka öka förståelsen för vad det är som påverkar utfallet av de beslut som politikerna fattat. Vilka faktorer är det som förklarar varför politiska beslut verkställs eller ej? Vem är det egentligen som bestämmer vad det offentliga i slutändan erbjuder sina medborgare? Är det politikerna, tjänstemännen eller andra aktörer i samhället som har den reella makten? Inom den vetenskapliga litteraturen har många försök gjorts att hitta förklaringar till varför vissa beslut genomförs och andra inte. Det har i väldigt stor utsträckning handlat om teorigenererande forskning där nya tänkbara förklaringar lanserats. Vad som däremot saknats är systematiska tester av den stora mängd potentiella förklaringsfaktorer som forskningen pekat ut. Därför är det min ambition att genomföra en kvantitativ studie där man förutom att se om en förklaringsfaktor är betydelsefull även kan väga olika faktorer mot varandra. Jag vill alltså med mitt bidrag öka förståelsen för vilka påverkansfaktorer som är viktigast för utfallet i den offentliga förvaltningen.

2 Teori

2.1 Implementering och demokrati

En idealbild av den representativa demokratin innebär som steg 1 att folket väljer representanter som fattar beslut å folkets vägnar. Dessa beslut skall sedan genomföras. Till det krävs en organisation, förvaltningen. Förvaltningen skall genomföra/tillämpa de beslut som de valda representanterna fattat. ”Det bör vara så att politikerna styr och förvaltningen

⁶ Wall (red) inblicken, personaltidningen för alla som arbetar i Kungsbacka kommun, nummer 1 2008

⁷ Regeringens skrivelse 2005/06:88

⁸ Göteborgs stad, Miljöförvaltningen 2006

⁹ För en diskussion om inomvetenskapliga och samhällsrelaterade relevanta forskningsproblem se: Esaiasson et al 2003; s 29-32

verkställer”.¹⁰ Den genomförda politiken kan rättfärdigas om den överensstämmer med de politiskt fattade besluten. Förutsättningen är dock att ”besluten tillkommit i demokratisk ordning”.¹¹ Om ett beslut som fattats av de valda politikerna inte genomförs av förvaltningen innebär det utifrån detta idealbildsperspektiv ett demokratiproblem. I Göteborg handlar det om olika skolor som skall tillämpa samma politiska beslut men kommer till skilda resultat vad gäller andelen ekologiska livsmedel.

Att den av förvaltningen genomförda politiken inte stämmer överens med politikernas beslut behöver dock inte ses som ett problem. Tjänstemännen som dagligen arbetar i förvaltningen har ofta större kunskap än de politiker som tar besluten inom det aktuella området. Det kan därför ses som positivt att tjänstemännen med hög kompetens på sakområdet tar enskilda beslut. Detta kan leda till att resultatet i slutändan innebär en förbättring trots att tillämpningen avviker från de politiskt fastställda målen.¹² Bo Rothstein lyfter fram två skäl till att många beslut måste tas av tjänstemännen i förvaltningen. Det första skälet är kravet på situationsanpassning. Det är omöjligt för politiker att ha den kompetens som krävs för att fatta beslut för alla enskilda fall och situationer. Det andra skälet är den begränsade tid politikerna har till sitt förfogande. Ofta fattas beslut för ett helt politikområde en gång om året. Besluten får då en övergripande karaktär där ramarna för verksamheten fastställs. ”Detta innebär att många och för de enskilda medborgarna utomordentligt viktiga beslut fortlöpande måste fattas av förvaltningsorgan och dess enskilda tjänstemän som inte kan skapa legitimitet för besluten genom att hänvisa till den demokratiska representationsprincipen av det enkla skälet att ingen demokratisk vald församling haft något avgörande inflytande över dessa beslut.”¹³ Detta sätt att utforma implementeringen gör det svårt att se om den förda politiken är beslutad av politiker eller av tjänstemän. Denna situation kallar Rothstein för ett ”*demokratins svarta hål*”. Politiker får svårt att utöva inflytande och medborgarna får svårt att utkräva ansvar.¹⁴

Utifrån ett demokratiskt perspektiv är det alltså problematiskt om för stor del av de viktiga besluten fattas av tjänstemän i förvaltningen. En viss situationsanpassning inser nog de flesta vara nödvändig. Det blir dock svårt att rättfärdiga demokratin om inte lejonparten av de demokratiskt fattade besluten också implementeras i förvaltningen. Det är därför viktigt att

¹⁰ Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 19

¹¹ Rothstein i Rothstein (red.) 2002; s 66

¹² Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 22-23

¹³ Rothstein i Rothstein (red.) 2002; s 67

¹⁴ Ibid; s 67-68

förståelsen för vad som påverkar utfallet i förvaltningen ökas. Denna undersökning kan bidra till att öka förståelsen för vilka påverkansfaktorer som är viktiga och vilka aktörer som har inflytande över utfallet.

2.2 Forskningens olika perspektiv på implementering

Enligt Sannerstedt finns det inom den statsvetenskapliga forskningen tre perspektiv på implementering som tydligt skiljer sig åt. Det första perspektivet kallar han det traditionella. ”Utgångspunkten är här att beslutsfattaren styr, och att tillämparen förväntas följa styrningen.”¹⁵ Förvaltningen fungerar som ett verktyg för beslutsfattaren. Det kan låta naivt att tro att implementeringen skulle kunna fungera så enkelt och friktionsfritt. Men som Sannerstedt påpekar så finns det exempel som passar in i detta perspektiv. ”När styrningens precision är hög, t.ex. när riksdagen beslutar höja barnbidraget med 200 kr per år och barn, är dock synsättet realistiskt.”¹⁶ Annars är den uppfattning att även förvaltningen är politisk, som fick sitt genombrott 1973 med Pressmans och Wildavskys bok *Implementation*, allmänt accepterad. Pressman och Wildavsky hade udden riktad mot just ”dem som vid denna tid tog för givet att den här processen skulle vara friktionsfri och okomplicerad.”¹⁷

Det andra perspektivet fokuserar på de som arbetar i förvaltningen. De som Michael Lipsky kallar för närbyråkrater. Enligt Lipsky har dessa närbyråkrater stora friheter och möjligheter att påverka den förda politiken.¹⁸ Det blir ”de – och inte politikerna – som utformar politiken inom sitt område”¹⁹. De friheter och möjligheter som Lipsky menar att närbyråkraterna har kan utnyttjas på olika sätt. Lipsky pekar på det faktum att närbyråkraterna ofta arbetar under stress och otillräckliga resurser. Därför används friheten mest ”för att åstadkomma mer lätthanterliga arbetsuppgifter och bättre arbetsmiljö”²⁰. Men som Chris Allen påpekar kan ”väl villigt inställda individer” på nyckelpositioner i förvaltningen använda friheten till en för samhället gynnsam utveckling.²¹

¹⁵ Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 21

¹⁶ Ibid; s 21

¹⁷ Hill 2007; s 183

¹⁸ Ibid; s 21-22

¹⁹ Ibid; s 22

²⁰ Ibid; s 251

²¹ Ibid; s 254 Ruta 12.2.

Det tredje perspektivet fokuserar på nätverk ”av aktörer som avgörande för politikutformningen”²². Implementeringen sker genom ett samspel mellan en mängd olika intressenter. Dessa aktörer kan komma från vitt skilda sfärer i samhället. Det kan vara politiker och tjänstemän eller privata aktörer som företag och organisationer. Processen liknas vid en förhandlingssituation där konflikter kan lösas och gemensamma problem övervinnas.²³ Problemet blir att det kan vara svårt att fastställa vem det är som har ansvaret för den förda politiken och skall ställas till svars för den.

Val av perspektiv beror till stor del på vilken typ av område som implementeringen berör. Vad gäller den ekologiska maten i skolorna kan man tänka sig att alla tre perspektiven har något att bidra med. Styrningen från stat och kommun borde vara densamma för alla skolor vilket utesluter den faktorn som förklaring till variationerna i skolorna. Man kan dock tänka sig att styrningen från politikerna i de olika stadsdelsnämnderna skiljer sig åt. Lipskys tes om närbyråkraterna skulle definitivt kunna ses som en förklaring till skillnaderna i skolorna. Med likadan styrning och kontroll i skolorna skulle det kunna tyda på att det är just närbyråkraternas personliga egenskaper som avgör utfallet. Men som det tredje perspektivet betonar så kan påverkan även komma från andra håll. I detta fall kan man tänka sig att till exempel brukarna, elever och föräldrar, utövar påtryckning för en ökad andel ekologisk mat. Man kan även tänka sig att interaktion mellan olika skolor/enheter kan leda till förändringar.

2.3.1 Forskningens svar på varför en viss politik implementeras

Tidigare forskning har gett en mängd olika förklaringar till varför den genomförda politiken i förvaltningen blir som den blir. Som tidigare nämnts så är den allmänna uppfattningen att förvaltningen är politisk och att man inte enbart kan studera styrning från politikerna. Sedan finns det givetvis olika uppfattningar om huruvida detta faktum är något önskvärt eller inte. Forskningen inom detta område har i väldigt hög utsträckning handlat om kvalitativa studier där möjliga förklaringar har identifierats och visats ha betydelse. Ett exempel på en sådan studie som har väldigt hög relevans för denna uppsats är miljöförvaltningen i Göteborgs *Kartläggning av arbetet med miljömåltider i Göteborgs stadsdelar*. Denna kartläggning gjordes 2006 och undersöker, liksom denna uppsats, offentlig konsumtion av ekologiska livsmedel i Göteborg. Syftet med kartläggningen var dels att ge en bild av nuläget i de olika

²² Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 23

²³ Ibid; s 23-24

stadsdelarna, dels att hitta framgångsfaktorer för en ökad andel miljömåltider²⁴ i skolorna. För att identifiera framgångsfaktorer gjordes intervjuer med en nyckelperson i varje stadsdel. Kartläggningen resulterade i att ett antal möjliga framgångsfaktorer identifierades.²⁵ Resultaten gav dock inte något svar på hur viktiga de olika faktorerna de facto är. Det som jag anser har saknats är alltså studier där olika förklaringsfaktorer vägs mot varandra för att se vilka som har den största förklaringspotentialen. Min ambition är förutom att söka efter var påverkan finns även försöka svara på var denna påverkan är starkast. Därför skall jag genomföra en kvantitativ undersökning där olika oberoende variabelers påverkan kan vägas mot varandra.

Jag kommer i detta avsnitt att presentera de oberoende variabler som enligt olika explorativa undersökningar har förklaringspotential. Dessa förklaringar kommer sedan att testas på mitt material för att se om de kan förklara skillnaderna i de olika skolorna/enheterna. Jag kommer att dela in förklaringsfaktorerna, de oberoende variablerna, i tre olika grupper eftersom det rör sig om tre olika typer av variabler. Varje grupp hör till ett av de tre perspektiven som presenterades ovan. Det finns inga vattentäta skott mellan grupperna men uppdelningen tjänar till att ge en viss struktur till framställningen. Den första gruppen kallar jag för *styrningsvariabler* och är kopplat till det traditionella perspektivet på implementering. Den styrning som åsyftas är politisk styrning uppifrån. Den andra gruppen kallar jag *individvariabler* och är kopplad till det perspektiv som fokuserar på de som arbetar i förvaltningen. Här åsyftas de egenskaper som närbyråkraterna har. Den tredje gruppen kallar jag *kontextvariabler* och är kopplad till nätverksperspektivet. Detta syftar på den specifika skolans omgivning.

2.3.2 Styrningsvariabler

Man brukar skilja mellan direkt och indirekt styrning. Direkt styrning innebär att politikerna talar om för förvaltningen vad den skall göra. Exemplet med utbetalning av barnbidrag kan räknas in här. Politikerna talar om för förvaltningen att en viss summa pengar skall betalas ut

²⁴ Begreppet miljömåltider är det begrepp Göteborgs kommun använder i sitt prioriterade mål. Enligt stadskansliet finns det "ingen entydig definition för målet miljömåltider, men i begreppet ingår såväl ekologisk odling som närodlat och säsonganpassat." (Göteborgs Stad, Stadskansliet 2007; s 11) Ute i stadsdelarna anses att även aspekter som "ljudnivå, trivsel och design" bör ingå i begreppet. Tonvikten ligger dock på andelen ekologisk mat eftersom det är den enda parameter som följs upp när det prioriterade målet utvärderas. (Göteborgs stad, Miljöförvaltningen 2006; s 7)

²⁵ Jag återkommer till dessa framgångsfaktorer i diskussionen om de olika variablerna som kan tänkas påverka andelen ekologisk livsmedel.

för varje barn i en familj. Indirekt styrning däremot innebär att förutsättningarna för implementeringen påverkas. Exempel på indirekt styrning är resurstilldelning, beslut om organisation och regler samt rekrytering av de tjänstemän som skall vara ansvariga för implementeringen. Utan att direkt tala om för tjänstemännen hur de skall agera kan utvecklingen styras dit politikerna vill genom att till exempel dra in eller skjuta till extra pengar. En annan viktig styrningskomponent är uppföljningen. Kontroll av styrningens effektivitet kan leda till en ändring av styrningen om resultaten är otillfredsställande.²⁶

Då analysenheterna befinner sig i samma kommun så borde styrningen och kontrollen från stat och kommun inte skilja sig åt mellan dem. Men detta behöver inte med automatik innebära att styrningen saknar förklaringspotential på mitt material. Bara för att analysenheterna utsätts för samma styrning innebär det inte att de uppfattar styrningen på samma sätt. Genom att flytta perspektivet från de styrande till de som blir utsatta för styrningen, förvaltningen, så kan styrningen trots allt visa sig ha förklaringspotential för mitt material. Här har Lennart Lundquist formulerat tre villkor som bör vara uppfyllda för att styrningen skall bli framgångsrik.

- Tillämparen skall förstå beslutet.
- Tillämparen skall kunna genomföra beslutet.
- Tillämparen skall vilja genomföra beslutet.²⁷

För att kunna förstå ett beslut måste man först och främst känna till beslutet. Besluten i det här fallet är regeringens och kommunens mål. Det kan även finnas beslut på stadsdelnivå som kan vara relevanta. Det som kan tänkas variera mellan olika skolor är alltså om de känner till målen och hur de uppfattar målen. En tidigare kartläggning av Göteborgs stadsdelar har visat att det kommunala målet om miljömåltider har upplevts som svårtolkat.²⁸ I denna undersökning kommer fokus att ligga på hur inköparna tolkar sitt eget ansvar för att målen uppnås. Är förståelsen av beslutet sådant att de ser sig själva som ansvariga för dess genomförande eller anser de att de är befriade från ansvar? De variabler som identifierats hittills är alltså *kännedom om beslutet* och *tolkning av ansvar*.

²⁶ Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 20-21

²⁷ Ibid; s 29

²⁸ Göteborgs stad, Miljöförvaltningen 2006; s 7

Lundquists nästa villkor är alltså att tillämparen skall kunna genomföra beslutet. Detta villkor syftar till resurser av olika slag. Exempel är tid, pengar, lokaler och personal.²⁹ För att kunna genomföra ett beslut som man förstår måste man ha medlen till det. Typer av resurser som kan vara relevanta för denna uppsats är pengar och utbildad personal. Det är tänkbart att budgetens storlek för måltider kan påverka andelen ekologiska livsmedel. Detta eftersom ekologiska livsmedel oftast är dyrare än konventionella livsmedel. Det är dock inte givet att mer pengar är nödvändigt för att öka andelen ekologiska livsmedel. Det finns exempel där en markant ökning av andelen ekologiska livsmedel skett utan att budgeten för måltider förändrats³⁰. Att tillföra extra pengar till en början kan också vara en risk. Det långsiktiga arbetet med ekologiska livsmedel kan bli lidande om det är beroende av extra pengar.³¹ Betydelsen av variabeln *ekonomiska resurser* kommer att testas på materialet.

Den andra typen av resurs som kan vara relevant för att förklara skillnader i andelen ekologisk mat är utbildning av personalen. Huruvida personalen fått genomgå någon särskild utbildning som berör ekologiska livsmedel eller inte kan påverka andelen ekologisk mat. Enligt kartläggningen som miljöförvaltningen i Göteborg gjorde så är utbildning av personalen en framgångsfaktor i arbetet med ekologisk mat:

”Att utbilda personalen med förståelsen för sambanden mellan kost och miljöfrågor är ett måste om man ska kunna få acceptans för arbetet i hela stadsdelen. Man måste ha förståelse för varför man ska arbeta med detta för att arbetet ska lyckas och bli långsiktigt.”³²

Variabeln som kommer att undersökas är *genomgången utbildning om ekologiska livsmedel*.

De styrningsvariabler som jag identifierat och kommer att testa på mitt material är därmed följande:

- Kännedom om beslut.
- Tolkning av ansvar.
- Ekonomiska resurser
- Genomgången utbildning om ekologiska livsmedel

²⁹ Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 29

³⁰ Regeringen 2005/06:88; s 16

³¹ Göteborgs stad, Miljöförvaltningen 2006; s 6

³² Ibid; s 6

2.3.3 Individvariabler

De variabler som jag sorterar in under denna kategori beskriver närbyråkraternas egenskaper. Som jag tidigare beskrivit så anser Lipsky att närbyråkraterna, personalen i förvaltningen, har stora möjligheter att påverka förvaltningens verksamhet.³³ Om Lipskys tes stämmer så borde det innebära att det är väldigt viktigt för politikens genomförande vilka det är som sitter på nyckelpositioner i förvaltningen. Närbyråkraterna som kommer att undersökas i denna uppsats är de personer på skolorna som är ansvariga för inköpen av livsmedel.

Vilka egenskaper hos de inköpsansvariga är då intressanta att undersöka? Enligt Lundquist är ju ett villkor för att någon politik skall genomföras att förvaltningen vill genomföra politiken. Miljösatningar borde då ha större möjlighet att genomföras om närbyråkraterna är miljömedvetna. Sverker C. Jagers har försökt komma fram till vem den ekologiska medborgaren är. För att komma fram till det så undersöker han vilka som är villiga att betala skatt för miljöändamål och villiga att avstå ekonomisk tillväxt för miljöns skull. Denna beredvillighet påverkas enligt Jagers undersökning framförallt av fyra faktorer. Den första är *ideologi*. ”Ju mer vänsterorienterad man är, desto mer beredvillig är man.”³⁴ Den andra påverkansfaktorn är *grad av miljöintresse*. Ju större miljöintresse, desto mer beredvillig är man. Påverkansfaktor nummer tre är *grad av upplevt miljöhot*. Ju mer hotad man anser att miljön är, desto större beredvillighet. Den sista viktiga påverkansfaktorn enligt Jagers är *ålder*. ”Ju yngre man är, desto mer beredvillig är man.”³⁵ Jagers identifierade faktorer skulle kunna appliceras på min undersökning. Hypotesen blir då att det på skolor där den inköpsansvarige är en ung, vänsterorienterad, miljöintresserad person som anser att miljön är hotad där är också andelen ekologiska livsmedel hög.

Vidare borde det ha stor betydelse hur viktig den inköpsansvarige tycker att miljön är i förhållande till andra områden. Det är tänkbart att personer som har ett stort miljöintresse samt ser ett stort hot mot miljön trots detta prioriterar andra åtgärder eftersom de anser dessa vara ännu viktigare. I en studie av de svenska miljö kvalitetsmålen pekar Karin Edvardsson på de problem med implementeringen som kan uppstå när stora målkonflikter finns. I hennes

³³ Se diskussionen om närbyråkrater i avsnittet *Olika perspektiv på implementering* ovan.

³⁴ Jagers i Holmberg och Weibull (red) 2006; s 263

³⁵ Ibid; s 263

studie undersökte hon fem av de svenska miljö kvalitetsmålen utifrån en uppsättning kriterier som enligt henne bör vara uppfyllda för att ett mål skall vara funktionellt. Ett av dessa kriterier var att det inte får finnas några större konflikter mellan olika mål.³⁶ Hon konstaterar att olika mål kan ha både en supportrelation och en konfliktrelation. Om det är en supportrelation innebär det att om ett mål uppnås blir även det andra målet uppnått eller lättare att uppnå. Således är det tvärtom med en konfliktrelation. Ett måls genomförande innebär att det sätts käppar i hjulet för ett annat mål att uppnås.³⁷ Ett miljö kvalitetsmål som hon tycker illustrerar denna problematik är målet ”God bebyggd miljö”. Detta mål består av olika delmål som står i en konfliktrelation till varandra. Som exempel nämner hon delmålen ”reducering av buller från trafik” och ”bevarandet av byggnaders historiska och kulturella värden”. Om det krävs att bullerskydd byggs så kan det vara svårt att förena med bevarandet av historiska och kulturella värden.³⁸ Den som ansvarar för inköpen av livsmedel till skolorna har inte bara kravet på ekologiska varor att ta hänsyn till. Enligt teorin om närbyråkraternas betydelse borde det ha betydelse vilka krav på skolmaten som inköparen personligen tycker är viktigast förutsatt att kraven står i konflikt till varandra. Exempel på andra krav som inköparen skall ta hänsyn till är kostnad, näringsinnehåll och önskemål från elever och personal. Det krav som tydligast står i konflikt till att ha en hög andel ekologiska livsmedel är kostnadskravet. Men även andra aspekter av måltiden hänger samman med att ekologiska livsmedel är dyrare. För att få råd med ekologiska livsmedel kanske menyn måste anpassas till andra typer av livsmedel vilket kan påverka såväl näringsinnehåll som möjlighet att variera måltiderna. Det är svårare att tillmötesgå de övriga kraven om man vill ha en hög andel ekologiska livsmedel med en budget som ram. Detta ger förutsättningar för att inköparnas egna prioriteringar blir betydelsefulla då måltiderna utformas. En variabel kommer således att vara *miljömålets relativa betydelse för närbyråkraterna*.

I diskussionen ovan har utgångspunkten varit att miljömedvetna närbyråkrater kan påverka utvecklingen så att den blir gynnsam för miljön. Men det kan ju också vara som Lipsky säger att den frihet som närbyråkraterna har används mest ”för att åstadkomma mer lätthanterliga arbetsuppgifter och bättre arbetsmiljö”³⁹. Om det är så innebär det att ytterligare variabler är relevanta. Hur påverkas närbyråkraternas arbetsmiljö av en övergång till en större andel ekologiska livsmedel? Enligt kartläggningen som miljöförvaltningen i Göteborg gjorde var

³⁶ Edvardsson i *Journal of Environmental Planning and Management* Vol 50, No 2, s 298

³⁷ Edvardsson i *Journal of Environmental Planning and Management* Vol 50, No 2, s 304

³⁸ Edvardsson i *Journal of Environmental Planning and Management* Vol 50, No 2, s 311-312

³⁹ Hill 2007; s 25

intrycket ”att de allra flesta har stött på svårigheter med de ekologiska livsmedlen, såsom sämre kvalitet, oanpassade förpackningar för storhushåll och leveranssvårigheter”⁴⁰. Om närbyråkraterna uppfattar att en övergång till ekologiska livsmedel leder till mer svårhanterliga arbetsuppgifter kan de väntas motarbeta en sådan övergång. Men det kan också vara så att närbyråkrater som får vara med och driva denna övergång istället känner yrkesstolthet och glädje. Variabeln kallar jag för *de ekologiska livsmedlens påverkan på närbyråkraternas arbetsmiljö*.

De identifierade individvariabler som kommer att testas på materialet är därmed följande:

- Ideologi
- Miljöintresse
- Upplevt miljöhot
- Ålder
- Miljömålets relativa betydelse
- De ekologiska livsmedlens påverkan på närbyråkraternas arbetsmiljö.

2.3.4 Kontextvariabler

Med kontextvariabler menar jag de olika skolornas specifika egenskaper och omgivning. Till att börja med kan det finnas förutsättningar på själva skolan som påverkar utfallet. De som skall äta maten kan ju tänkas ha synpunkter på hur den skall vara utformad. Det handlar ju här om skolans personal och skolans elever. Även elevernas föräldrar kan vara villiga att påverka den mat som deras barn äter. Sådana *påtryckningar från brukarna* kan alltså tänkas förklara skillnader i andelen ekologiska livsmedel.

Det kan också vara så att vissa skolor har en uttalad miljöprofil eller ett miljöledningssystem. Skolor kan få utmärkelsen ”Skola för hållbar utveckling”. För att få denna utmärkelse krävs att skolan uppfyller en uppsättning kriterier som berör arbetet med hållbar utveckling. Kriterierna innefattar bland annat utbildning av personal, upprättande av rutiner, dokumentation och möjlighet för elever och personal att delta i arbetet med hållbar

⁴⁰ Göteborgs stad, Miljöförvaltningen 2006; s 9

utveckling.⁴¹ Företaget Ramböll management har på uppdrag av myndigheten för skolutveckling (MSU) gjort en utvärdering av utmärkelsen. Denna utvärdering visar att det i ”såväl genomförda intervjuer med rektorer och kontaktpersoner som i enkätundersökningen framträder en tydlig bild av att Utmärkelsen på ett positivt sätt bidragit till verksamheternas arbete med hållbar utveckling. Framförallt visar det sig att skolorna upplever att Utmärkelsen har resulterat i ökad motivation för att arbeta med frågorna, särskilt miljöfrågor.”⁴² Det kan därför vara intressant att undersöka om utmärkelsen även leder till konkreta resultat i arbetet med ekologiska livsmedel.

Ett annat sätt för skolor att systematiskt arbeta med miljöfrågor är att använda ett miljöledningssystem. ”Miljöledningssystemet kan ses som ett ramverk för att strukturerat leda, övervaka och utvärdera miljöarbetet.”⁴³ Om man har ett miljöledningssystem kan man bli certifierad enligt olika standarder. De vanligaste är ISO-14001 och EMAS. ISO-14001 är en internationell standard medan EMAS gäller inom EU. Det är inga större skillnader i kraven mellan ISO-14001 och EMAS.⁴⁴ Värdet för miljön att företag och organisationer miljöcertifierar sig har ofta ifrågasatts. Detta eftersom de nämnda standarderna inte föreskriver något om vilken ambitionsnivå företaget/organisationen skall ha. Kraven handlar mer om att identifiera betydande miljöaspekter, följa lagar och förordningar samt att ständigt förbättra sig.⁴⁵ Risken finns att certifieringen bara fungerar som kosmetika för att få det att se ut som om att man tar miljöfrågorna på allvar. Denna uppsats kan ge bidrag till denna debatt genom att se om det finns några skillnader på skolor med och utan ett *miljöledningssystem*.

Zachary Elkins och Beth Simmons menar att en regerings val av reform kan påverka andra regeringars val i framtiden. En regerings val skapar externaliteter som får betydelse för andra regeringars val.⁴⁶ Detta skulle kunna appliceras på denna forskningsfråga då åtgärder i en skola/stadsdel kan tänkas påverka andra skolor/stadsdelars åtgärder. Enligt Elkins och Simmons finns det ett antal olika mekanismer som förklarar varför en åtgärd av en regering påverkar vilka åtgärder andra regeringar beslutar sig för. En sådan mekanism är *kulturella normer*. Människor tenderar att göra de val som majoriteten gör. Att vara en del av

⁴¹ http://www.skolutveckling.se/innehall/demokrati_jamstallldhet_inflytande/hallbarutveckling/utmärkelsen/arbeta_med_ushu/kriterier/ 2008-05-05

⁴² http://www.skolutveckling.se/digitalAssets/164976_sammanfattning_utvarderingsrapport.pdf 2008-05-05

⁴³ Almgren och Brorson 2003; s 23

⁴⁴ Ibid; s 19-20

⁴⁵ Skolverket 2001

⁴⁶ Elkins and Simmons *On waves, clusters, and diffusion: A conceptual framework* i ANNALS, AAPSS, 598, Mars 2005

majoriteten skapar legitimitet för åtgärderna och ett skydd mot kritik om åtgärderna visar sig vara misslyckade.⁴⁷ Om kulturella normer är en mekanism att räkna med hos skolorna i denna uppsats så borde det innebära att skolor som har ett utbyte med varandra har nått liknande resultat. En annan mekanism som Elkins och Simmons nämner är *konkurrens*.⁴⁸ En åtgärd av en skola påverkar konkurrenssituationen i staden. Detta under förutsättning att det råder konkurrens mellan skolorna. Skolorna vill förmodligen vara attraktiva för elever och personal. En skola med stor andel ekologiska livsmedel kan använda det i marknadsföringen av skolan. Är detta något som elever/personal efterfrågar innebär ju det att andra skolor blir mindre konkurrenskraftiga och därmed påverkas att själva vidta åtgärder. När det sker ett utbyte mellan olika skolor tenderar det också att vara så att ingen vill vara sämst i klassen. Detta kan väl sägas vara ett fenomen som innefattar både kulturella normer och konkurrens. En tredje mekanism är *inläring*.⁴⁹ Skolor tittar på andra skolors åtgärder och värderar fördelar och nackdelar. Utifrån detta anpassas åtgärden till den egna skolan. Det är troligare att en enhet tittar på enheter som liknar sig själv när en åtgärd skall värderas.⁵⁰ Idéer utbyts mer frekvent mellan människor som har liknande tro, utbildning, social status osv.⁵¹ Olika skolor/enheter kan alltså tänkas påverka varandra och därmed andelen ekologiska livsmedel genom mekanismerna kulturella normer, konkurrens och inläring. Variabeln som kommer att undersökas är *påverkan från andra skolor/enheter*.

Tjänstemän i förvaltningen har, bland mycket annat, även lagar och regelverk att ta hänsyn till i sin yrkesroll. Dessa lagar och regler kan ibland göra det svårare att på ett effektivt sätt implementera de demokratiskt fattade besluten. Något som kan påverka implementeringen är hur olika tjänstemän förhåller sig till lagarna och reglerna. Tjänstemän som identifierar sig väldigt starkt med de fattade besluten kan vara villiga att bryta mot lagar och regler för att genomföra dessa beslut. Ett exempel kan vara när ”säkerhetspolisen tillgriper olaglig avlyssning i sina ambitioner att förebygga och beivra brott”⁵². Relevant för denna forskningsuppgift är att alla inköp av livsmedel som förvaltningen gör är bundna till det ramavtal som kommunen tecknat med ett antal livsmedelsleverantörer. Finns det en vara inom ramavtalet måste inköparen handla av dessa leverantörer.⁵³ Eftersom ramavtal, lagar och

⁴⁷ Ibid, s. 39-40.

⁴⁸ Ibid, s. 42

⁴⁹ Ibid, s. 42, 47

⁵⁰ Ibid, s. 45

⁵¹ Ibid, s. 49: Note 8

⁵² Sannerstedt i Rothstein (red.) 2002; s 39

⁵³ Mail från Göran Berger Göteborgs Stads Upphandlings AB 2008-03-13

regler är desamma för alla enheter så kan ju de i sig inte påverka skillnader i andelen ekologiska livsmedel mellan olika enheter. Vad som däremot kan skilja sig är hur olika inköpare förhåller sig till ramavtal och regler. Kunskap och överblick över vilka varor som faktiskt finns inom avtalet kan vara olika hos olika inköpare. Det kan också vara så att vissa inköpare är beredda att bryta mot reglerna för att öka andelen ekologiska livsmedel. Målet att ha mycket ekologiska livsmedel kanske upplevs viktigare än att ramavtalet följs. Variabeln som kommer att undersökas är *upphandlingsavtalets påverkan på inköparen*.

De kontextvariabler som kommer att undersökas är följande:

- Påtryckningar från brukarna
- Förekomst av miljöledningssystem
- Påverkan från andra skolor/enheter
- Upphandlingsavtalets påverkan på inköparen

3 Metod

3.1 Analysenheter och variabler

Analysenheterna i denna uppsats är de enheter som ansvarar för inköpen av livsmedel till Göteborgs grundskolor. Organisationen skiljer sig åt i olika stadsdelar varför en del enheter är enskilda skolor medan andra är centrala kostenheter. Den beroende variabeln hos analysenheterna som jag vill förklara variansen i är andelen ekologiska livsmedel. De oberoende variabler som kan tänkas påverka den beroende variabeln identifierades i teoriavsnittet och delades upp i de tre grupperna *styrningsvariabler, individvariabler och kontextvariabler*.

3.2 Kvantitativ undersökning

Som jag argumenterade för i början av uppsatsen kommer jag att använda mig av en kvantitativ metod för att undersöka mitt forskningsproblem. Implementeringsstudier har tenderat att vara kvalitativa studier med syfte att hitta förklaringsfaktorer till varför ett visst resultat uppnås. Syftet med min uppsats är att testa förklaringsfaktorer som tidigare forskning

har identifierat. Genom att undersöka en större mängd analysenheter kan man väga olika faktorerers betydelse mot varandra och identifiera varifrån påverkan är starkast.

3.3 Urval och avgränsningar

Denna uppsats kommer att behandla grundskolorna i Göteborgs kommun. Det första valet var att välja Göteborg framför alla andra kommuner i Sverige. Varför gjordes då detta val? Ja, svaret är i det här fallet är varken blåvitt eller halv special. Göteborgs förträfflighet i det här fallet är snarare att det är en stor kommun med variation i den beroende variabeln bland analysenheterna. I Göteborg har olika inköpsenheter kommit olika långt vad gäller andelen ekologisk mat. Där finns alltså den variation som denna undersökning vill förklara orsakerna till. Det finns också stor variation hos olika tänkbara förklaringsfaktorer då kontexten för olika områden av Göteborg skiljer sig åt. Undersökningen syftar ju till att ta reda på varför olika enheter som har samma politiska beslut att förhålla sig till ändå har olika stor andel ekologiska livsmedel. Därför är det en fördel att analysenheterna befinner sig i samma kommun eftersom kommunerna sätter upp egna mål. För att kunna göra en kvantitativ undersökning krävs många analysenheter och därmed en stor kommun vilket gör valet av Göteborg lämpligt.

Det hade givetvis varit intressant att undersöka inköpen av livsmedel till all offentlig verksamhet. Inom ramen för denna forskningsuppgift har det dock inte varit möjligt att göra en så omfattande undersökning. För att forskningsuppgiften skulle vara hanterbar på den begränsade tid man har till förfogande var en avgränsning nödvändig. Detta tvingade fram ett val om vilken offentlig verksamhet som skulle undersökas. Valet föll som sagt på att undersöka kommunens grundskolor. Detta val gjordes dels på grund av att en stor mängd av de offentliga inköpen av livsmedel går till skolorna. De demokratiskt beslutade målen i undersökningen gäller ju för all offentlig verksamhet. Om man då inte kan undersöka all verksamhet är det önskvärt att den del man undersöker står för en stor del av kommunens totala livsmedelsinköp. Det finns också en metodologisk fördel att endast undersöka en typ av enheter. Förklaringar till andelen ekologiska livsmedel som hänger ihop med vilken typ av enhet det handlar om hålls konstanta vilket gör att undersökningen av de variabler som identifierats här blir mer tillförlitlig.

3.4.1 Insamling av data

Eftersom jag inte hade tillgång till några data över mina analysenheter så var jag tvungen att samla in data själv. Detta skedde genom att jag skickade ut en e-postenkät⁵⁴ till samtliga inköpsansvariga för grundskolorna i Göteborg. Inköparna informerades om att svaren skulle komma att behandlas helt anonymt och att vad den enskilda personen svarat aldrig kommer att framgå när resultaten presenteras.⁵⁵ Insamlandet av data var nu inte något problemfritt företag. Organisationerna av grundskolornas livsmedelsinköp skiljer sig åt mellan olika stadsdelar och även mellan olika enheter i samma stadsdel. En kartläggning av hur organisationerna i hela Göteborg ser ut skulle vara väldigt tidsödande och därmed inte möjlig för mig att genomföra. Därför var situationen fortfarande något oklar för mig när jag gjorde det första utskicket av enkäten. Jag visste att det fanns kostenheter i vissa stadsdelar som ansvarade för lejonparten av stadsdelens inköp. Men jag hade också fått reda på att skolorna själva köpte in vissa typer av livsmedel samt att vissa skolor köpte in allt livsmedel själva. Det första utskicket av enkäten gick till samtliga grundskolor i Göteborg (140 st). Genom svaren som kom in fick jag en tydligare bild av hur organisationerna såg ut. En del skolor som ansvarade för inköpen själva svarade på enkäten. Andra hänvisade vidare till stadsdelens kostchef som ansvarade för inköpen till alla stadsdelens grundskolor. Min bedömning på förhand var att en större mängd skolor köper in åtminstone en del livsmedel själva. Nu visade det sig att det i många stadsdelar endast finns en inköpsansvarig centralt som ansvarar för alla inköp av livsmedel till stadsdelens skolor vilket i sin tur innebar att antalet enkätsvar blev begränsat. Trots att jag efter det första utskicket skickade ut totalt tre påminnelser var det en stor andel av enheterna som inte besvarade enkäten. Något jag diskuterar nedan i avsnittet om svarsfrekvens och bortfall.

Den beroende variabeln i undersökningen mäts genom att inköparna själva får ange hur stor andel av livsmedelsinköpen som är ekologiska. Eftersom konventionella livsmedel och ekologiska livsmedel redovisas på olika konton inom kommunen och sedan följs upp centralt med jämna mellanrum inom ramen för det prioriterade målet om miljömåltider så är det rimligt att anta att inköparna vet hur stor andel livsmedel som är ekologiska. Några av frågorna fungerade mindre bra då en relativt stor andel av inköparna valde att inte besvara dessa frågor. Detta redovisas och diskuteras i resultatredovisningen.

⁵⁴ Enkäten finns i bilaga 1

⁵⁵ Se enkätmail i bilaga 2

3.4.2 Svarsfrekvens och bortfall

Resultatet av utskicken blev att jag fick tillbaka 20 st enkätsvar vilket var mindre än jag räknat med. Som sagt visade det sig att jag på förhand hade överskattat det totala antalet inköpsenheter till Göteborgs grundskolor. Givetvis hade det varit önskvärt att skapa sig en bild av organisationen innan enkätutskicken planerades. Det hade dock varit en alltför omfattande undersökning i sig att reda ut exakt hur inköpen är organiserade. Svartsfrekvensen utifrån det verkliga antalet inköpsenheter blev i slutändan inte så dålig. I takt med att svaren kom in från skolorna blev bilden av det verkliga antalet inköpsenheter betydligt klarare. I 11 av stadsdelarna som jag fått svar ifrån är det en speciell kostenhet som ansvarar för inköpen till alla grundskolor i stadsdelen. Bland övriga svar finns skolor som ansvarar för inköpen själva. Det är endast från 4 av 21 stadsdelar som jag inte fått in något svar ifrån. Min bedömning i efterhand är att det totala antalet inköpsenheter till grundskolorna är ca 60 st.⁵⁶ Svartsfrekvensen landar därmed på ca 30 %.

Det är naturligtvis bekymmersamt att det var färre som inte svarade än som svarade. Möjligheterna att dra säkra slutsatser blir i och med den låga svartsfrekvensen begränsade. Men vad som är viktigt är även att se hur representativa de enheter som svarat på enkäten är i förhållande till hela populationen. Kan man se en snedvridning av svaren som kommit in? Det vill säga, är det några typer av enheter som är överrepresenterade bland de svarande respektive bland bortfallet? Som nämndes ovan så är den geografiska spridningen av svaren bra då det endast saknas svar från 4 av 21 stadsdelar. Detta är betydelsefullt i stad som Göteborg som uppvisar stora skillnader i befolkningssammansättning och står inför skilda lokala problem och utmaningar. De 4 stadsdelar som inte har någon enhet som svarat utgör dessutom en heterogen skara från olika delar av Göteborg vilket visar att bortfallet inte är snedvridet vad gäller den sociala kontexten.⁵⁷ Vad som däremot kan vara viktigt att notera är att dessa 4 stadsdelar ligger på medelvärdet eller under medelvärdet av den totala andelen ekologiska livsmedel i kommunen.⁵⁸ Detta gäller dock allt livsmedel i stadsdelen inklusive till exempel äldreomsorg. Andelen i ekologiska livsmedel i dessa stadsdelars skolor vet jag alltså inget om. Misstanken är dock att det bland bortfallet kan vara en större mängd inköpsenheter med låg andel ekologiska livsmedel. Något som också känns ganska naturligt eftersom

⁵⁶ Se bilaga 3 om bortfall

⁵⁷ De fyra stadsdelarna är Kärra-Rödbo, Lundby, Styrso och Örgryte

⁵⁸ Se figur 1

enheter som har nått ett bättre resultat troligen är mer intresserade av att besvara enkäten. Vad som är viktigt att poängtera är dock att variansen i den beroende variabeln mellan de enheter som svarat är stor. Andelen ekologiska livsmedel varierar mellan 0,5 % som minst och 36 % som mest. Det är alltså inte bara enheter med goda resultat som har besvarat enkäten.

En annan snedvridning är att de flesta centrala inköpsenheter som ansvarar för en hel stadsdels inköp har svarat medan bortfallet är betydligt större bland enskilda skolor som ansvarar för sina egna inköp. I övrigt är det svårt att bedöma hur representativa de som svarat är för hela populationen när det gäller de tänkbara förklaringsfaktorerna. Detta eftersom den totala sammansättningen av populationen är oklar på förhand. Det finns till exempel ingen information om hur många inköpare som är män respektive kvinnor eller hur många enheter som är miljöcertifierade. Det enda man kan göra är att konstatera att den låga svarsfrekvensen från enkäterna gör det svårare att göra multivariata analyser och bedöma resultatens signifikansnivåer. Möjligheten att göra generaliseringar utifrån undersökningens resultat blir därmed liten.

Det låga svarsantalet gör att det blir dålig variation för några frågor. Endast någon eller ett fåtal skiljer sig från de övriga. Detta problem diskuteras i resultatredovisningen för de frågor där det är aktuellt.

3.5.1 Operationaliseringar

I detta avsnitt redovisas hur de oberoende variablerna har operationaliserats i denna undersökning. Tabell 1 ger en översikt över de oberoende variablerna samt vilka enkätfrågor som är kopplade till respektive variabel. Operationaliseringarna av ett antal av variablerna kommer att behöva förklaras närmare. En del av variablerna som till exempel ålder är däremot okomplicerade att mäta och behöver därför ingen närmare förklaring. I teoriavsnittet identifierades tre grupper av oberoende variabler: *styrningsvariabler, individvariabler och kontextvariabler.*

Tabell 1 De oberoende variablerna och de enkätfrågor som mäter dem

Variabel	Enkätfråga
<i>Styrningsvariabler</i>	
Kännedom om beslut	17,18
Tolkning av ansvar	17,18
Ekonomiska resurser	11,16
Genomgången utbildning om ekologiska livsmedel	15
<i>Individvariabler</i>	
Upphandlingsavtalets påverkan på inköparen	23,24
Ideologi	28
Miljöintresse	25
Upplevt miljöhot	14
Ålder	27
Miljömålets relativa betydelse	13
Påverkan på arbetsmiljö	22
<i>Kontextvariabler</i>	
Påtryckningar från brukarna	19
Förekomst av miljöledningssystem	7
Påverkan från andra skolor/enheter	20,21

Kommentar: Tabellen sammanfattar de oberoende variablerna som identifierades i teoriavsnittet samt de enkätfrågor som mäter respektive variabel.

3.5.2 Styrningsvariabler

Denna grupp av variabler syftar på den politiska styrningen av förvaltningen. Vilka frågor i enkäten som är avsedda att mäta de olika variablerna i denna grupp sammanfattas i tabell xx. Den första variabeln i denna grupp kallar jag för *kännedom om beslut*. Trots att de politiska målen som berör inköparen är likvärdiga är det inte säkert att alla inköpare känner till dem. För att beslutet, målet, skall ha någon påverkan på enhetens inköp av ekologiska livsmedel så måste ju inköparen känna till beslutet.

De frågor i enkäten som mäter kännedom om beslut är fråga 17 (regeringens mål) och 18 (kommunens mål). Kopplat till fråga 17 om man känner till regeringens mål är även en kunskapsfråga om målets innehåll. Detta för att kontrollera om inköparen förutom att känna till målet även har kunskap om hur stor andel livsmedel som enligt målet skall vara ekologiska 2010.

Nästa oberoende variabel är *tolkning av ansvar*. Bara för att olika inköpare känner till samma beslut/mål behöver det inte innebära att de tolkar sitt eget ansvar för att beslutet/målet genomförs på samma sätt. Skillnader i hur olika inköpare tolkar ansvaret för de beslutade målen kan alltså påverka andelen ekologiska livsmedel. Tolkningen av ansvaret kommer att mätas genom att inköparen får uppge om han/hon har något ansvar för att målet uppnås. Detta fångas av den avslutande delfrågan i fråga 17 och 18. Anser inköparen att han/hon har ett ansvar för att målet uppnås är det troligare att målet påverkar andelen ekologiska livsmedel.

Den tredje styrningsvariabeln som identifierats är *ekonomiska resurser*. Eftersom ekologiska livsmedel oftast är dyrare så borde storleken på de ekonomiska resurserna kunna påverka andelen ekologiska livsmedel. Denna variabel fångas upp av enkätfrågorna 11 och 16. Fråga 11 handlar om hur mycket pengar som är avsatta för en måltid per elev. Fråga 16 tar reda på om det har avsatts extra pengar för att öka andelen ekologiska livsmedel.

För att bättre kunna väga de olika styrningsvariablernas betydelse mot varandra finns ytterligare en delfråga till fråga 17 och 18. Där får inköparen svara på om han/hon uppfattar att kommunens respektive regeringens mål haft någon påverkan på den egna enhetens inköp av livsmedel? Genom att sedan jämföra dessa frågor med resultaten från resursvariablerna så kan man se om påverkan av besluten endast hänger ihop med resurser. Enheter som uppper att de påverkats av beslutet men inte tilldelats extra resurser eller utbildats om ekologiska livsmedel skulle bli exempel på att beslutet har förklaringskraft i sig självt.

3.5.3 Individvariabler

Variabeln *upphandlingsavtalets påverkan på inköparen* mäts av två frågor. De två frågorna fångar upp två olika dimensioner av variabeln. Den ena frågan (fråga 23) undersöker om inköparen upplever att det finns problem att hitta ekologiska alternativ inom upphandlingsavtalet. Den andra frågan (fråga 24) undersöker istället hur styrd inköparen känner sig av upphandlingsavtalet. En inköpare som kan tänka sig att söka ekologiska alternativ utanför upphandlingsavtalet har större möjligheter att uppnå en ökad andel ekologiska livsmedel.

Variabeln *ideologi* mäts genom att inköparna får placera sig själva på en vänster-högerskala. Det är exakt samma fråga som SOM-institutet använder för att mäta ideologi.

Variabeln *upplevt miljöhot* är också plockad från SOM-institutets frågeformulär. Inköparna har fått uppge hur allvarliga hot mot miljön i Sverige som de anser att åtta olika miljöproblem är. Genom att ta medelvärde för svaren på de åtta olika miljöproblemen har ett index skapats. Det är detta miljöhotsindex som använts i analyserna av variabelns påverkan på andelen ekologiska livsmedel.

Variabeln *miljömålets relativa betydelse* mäts av fråga 13 där inköparna får ange vilken prioritet fem olika aspekter av måltiden bör ha. I en del av analysen kommer den prioritet som ekologiskt odlade varor ges att jämföras med ett index av de andra aspekternas prioritet. Indexet är ett medelvärde av prioriteten som givits de fyra övriga aspekterna. Syftet med att jämföra med detta index är att fånga den relativa betydelse för måltiden som inköparna ger ekologiskt odlade varor jämfört med övriga aspekter. Jämförelsen svarar alltså på frågan om aspekten ekologiskt odlade varor är viktigare än övriga aspekter eller inte. De inköpare som angett att alla aspekter har lika stor prioritet utesluts ur denna del av analysen eftersom variabeln då inte har någon förklaringspotential.

Variabeln *påverkan på arbetsmiljön* består av tre aspekter av arbetsmiljön som kan kopplas till en övergång till mer ekologiska livsmedel. Dessa aspekter mäts var och en för sig. Den första aspekten är tid. En övergång till något nytt kan innebära nya moment där rutinerna inte sitter i ryggmärgen. Det är då troligt att det tar längre tid och att inköparen får mindre tid över för andra arbetsuppgifter. Nästa aspekt är enkelhet. Denna aspekt hänger lite ihop med den första. Om komponenten ekologiskt odlade varor skall läggas in då inköpen planeras innebär ett extra moment. Inköparen kan inte göra som han/hon alltid har gjort utan måste sätta sig in i det nya. Detta kan säkert av en del inköpare uppfattas som jobbigt och därmed fungera som en bromskloss i arbetet för att öka andelen ekologiska livsmedel. Men det kan ju också vara så att arbetet med ekologiska livsmedel uppfattas som något positivt av inköparna. Att något förändras och en ny utmaning tillförs arbetet kan vara stimulerande och öka arbetsglädjen. Arbetsglädje är den tredje aspekten av arbetsmiljön som kommer att mätas. Att det är just ekologiska livsmedel kan göra att inköparna känner att de är med och bidrar till en hållbar utveckling och därmed känner ökad glädje.

3.5.4 Kontextvariabler

Påverkan från andra skolor/enheter har undersökts genom två olika enkätfrågor (20,21). Fråga 20 mäter hur ofta en enhet har kontakt med andra enheter och vilka dessa enheter är. Genom att jämföra resultatet från de enheter som har kontakt med varandra kan man se om dessa enheter påverkar varandra till liknande resultat. Fråga 21 skall fånga vad det är som gör att enheter påverkas av varandra. Det är alltså den kausala mekanismen som avses. I det teoretiska avsnittet identifierades tre potentiella kausala mekanismer. Dessa är *kulturella normer, konkurrens och inläring*. Att mäta dessa kausala mekanismer är inte särskilt lätt. I enkäten har inköparna fått ange i vilken utsträckning de instämmer i tre påståenden om skolors påverkan på varandra. Varje påstående är kopplat till en av de tre kausala mekanismerna. Det första påståendet i fråga 21 mäter kulturella normer. Inköparna får där ta ställning till i vilken utsträckning de tittar på hur majoriteten har löst frågan om ekologiska livsmedel och sedan agerar likadant. Det andra påståendet mäter konkurrens. Där får inköparna ta ställning till i vilken utsträckning de vill ha en högre andel ekologiska livsmedel än andra skolor eftersom det råder konkurrens mellan dem. Det tredje påståendet slutligen mäter inläring. Där får de ange i vilken utsträckning de tagit del av andra skolors arbete med ekologiska livsmedel och dragit lärdom av deras erfarenheter. Som sagt är det inte okomplicerat att mäta dessa kausala mekanismer. De påståenden som jag bett inköparna att ta ställning är i alla fall ett försök att få dem att reflektera över hur andra enheter påverkar dem själva. Jag är dock medveten om att precisionen inte är hundra procentig i dessa mätningar.

4 Resultatredovisning

I detta avsnitt kommer jag först att sammanfatta det insamlade materialet. Detta för att ge bild av vilka egenskaper inköpsenheterna i materialet totalt sett har. Sedan kommer jag att redovisa resultaten från testerna av de olika oberoende variablerna. Avslutningsvis skall jag knyta ihop säcken med en diskussion om resultaten och om vilka oberoende variabler som verkar ha störst påverkan på den beroende variabeln.

4.1 Sammanfattning av det insamlade materialet

Medelvärdet på den beroende variabeln bland de enheter som besvarat enkäten är 19,2 % ekologiska livsmedel. Detta kan jämföras med medelvärdet bland all offentlig verksamhet i

Göteborg som låg på 11 % i oktober 2007.⁵⁹ Detta är dock inte samma sak som att det finns en snedvridning i det insamlade materialet. Min enkätundersökning vände sig bara till grundskolornas inköpsenheter medan den totala siffran för kommunen innefattar all verksamhet. Enligt ett samtal med chefen för kostenheten i en stadsdel så är andelen ekologiska livsmedel i skolorna betydligt högre än i övrig verksamhet. I den stadsdelen var det framförallt äldreomsorgen som drog ned medelvärdet.⁶⁰ Utifrån detta är rimligt att anta att det verkliga medelvärdet hos kommunens skolor verkligen ligger över kommunens totala medelvärde. Men som jag tidigare slog fast i bortfallsanalysen så är det ändå troligt att det finns en viss snedvridning i materialet åt mer framgångsrika enheter.

Organisationsmässigt så är det fler centrala enheter med ansvar för flera skolor som svarat jämfört med skolor som sköter inköpen enbart till sin egen skola (13 svar mot 7 svar). Om man jämför resultaten mellan centrala enheter och enskilda skolor så ser man att medelvärdet i de centrala enheterna ligger på 21,3 % ekologiska livsmedel jämfört med de enskilda skolorna som ligger på 15,3 %. Tendensen är alltså att centrala enheter är mer framgångsrika än skolor som har hand om sina egna inköp. Medelvärdet för de enskilda skolorna är dock väldigt osäkert med tanke på det stora bortfallet av sådana enheter. Spridningen mellan dessa enheters resultat är också mycket stor (från 0,5 % till 32,5 %) vilket gör det är svårt dra några hållbara slutsatser förutom att det bevisligen är stor variation i den beroende variabeln hos dessa enheter. Detta ligger i linje med de resultat som miljöförvaltningens kartläggning av arbetet med miljömåltider visade för förskolor. Där kom man fram till att spridningen av resultatet var större bland förskolor än bland skolor eftersom samordningen var större bland skolorna. En liknande tendens kan alltså skönjas här i jämförelsen mellan centrala enheter och enskilda skolor.⁶¹

Den genomsnittliga inköparen av livsmedel är om man ser till det insamlade materialet en 48-årig kvinna som ideologiskt ligger något till höger och har jobbat med skolmåltider i 9 år. Värt att notera är att endast en av inköparna som svarat på enkäten är man. Detta innebär att denna undersökning inte kan säga något om huruvida det är betydelsefullt om inköparen är en man eller en kvinna.

⁵⁹ Göteborgs stad, Stadskansliet 2007; s 11

⁶⁰ Telefonsamtal med Ulla Lindblom, kostchef stadsdel Centrum 2008-02-07

⁶¹ Göteborgs stad, Miljöförvaltningen 2006; s 8

4.2.1 Styrningsvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel

Den första identifierade styrningsvariabeln var *kännedom om beslut*. Inköparna fick svara på frågor om två olika beslut. Det första var regeringens mål om att 25 % av den offentliga konsumtionen av livsmedel skall vara ekologisk 2010. Endast en av de tjugo inköparna uppgav att de inte kände till detta mål. För att kontrollera att inköparna kände till innehållet i målet ställdes även frågan om hur stor andel som skulle vara ekologisk 2010. Där visade det sig att 14 av de 19 som kände till målet även visste att andelen som skall vara ekologisk 2010 är 25 %. Bland de som uppgav något annat än 25 % var det tre som svarade 20 %. Av de 20 enheter som svarat är det förutom den inköpare som inte kände till målet ytterligare två som har en grovt felaktig bild av innehållet i målet (6 % och 40 %). Sammanfattningsvis står det klart att regeringen i de allra flesta fall lyckats kommunicera målet till de som skall uppnå målet. Medelvärde på den beroende variabeln hos de enheter som visste att andelen skall vara 25 % 2010 ligger på 21,8 %. Medelvärdet för de 5 enheter som inte kände till målet eller trodde att målet var lägre än 25 % 2010 ligger på 10,1 %. Den enhet som trodde att målet var högre än 25 % 2010 har 28 % ekologiska livsmedel. Tittar man på den enhet som inte kände till målet och de som hade en felaktig uppfattning om målets nivå så pekar deras resultat mot att kännedomen om regeringens mål har betydelse. De enheter som tror att målet är lägre satt än det i själva verket är har också en lägre andel ekologiska livsmedel jämfört med de enheter som har en korrekt uppfattning av målet. Den enda enheten som tror att målet är högre satt än det i verkligheten är har också en högre andel ekologiska livsmedel jämfört med genomsnittet. Tendensen är alltså att den nivå som inköparna tror att målet ligger på påverkar den egna andelen ekologiska livsmedel. Resultatet är dock väldigt osäkert eftersom variabeln är konstant för en stor andel av analysenheterna och endast har några få enheter som skiljer sig från mängden.

Det andra beslutet att undersöka var kommunens prioriterade mål om miljömåltider. Det visade sig att i stort sett alla inköpare kände till målet. Endast en inköpare saknade kännedom om detta mål. Värt att notera är att den inköpare som inte kände till detta mål hade ansvaret för en enhet med en låg andel ekologiska livsmedel (5 %). Detta pekar mot att det politiska beslutet kan driva en ökning av ekologiska livsmedel förutsatt att det kommuniceras till förvaltningen på ett tillfredsställande sätt. Men det går givetvis inte att dra några generella slutsatser utifrån ett enda fall.

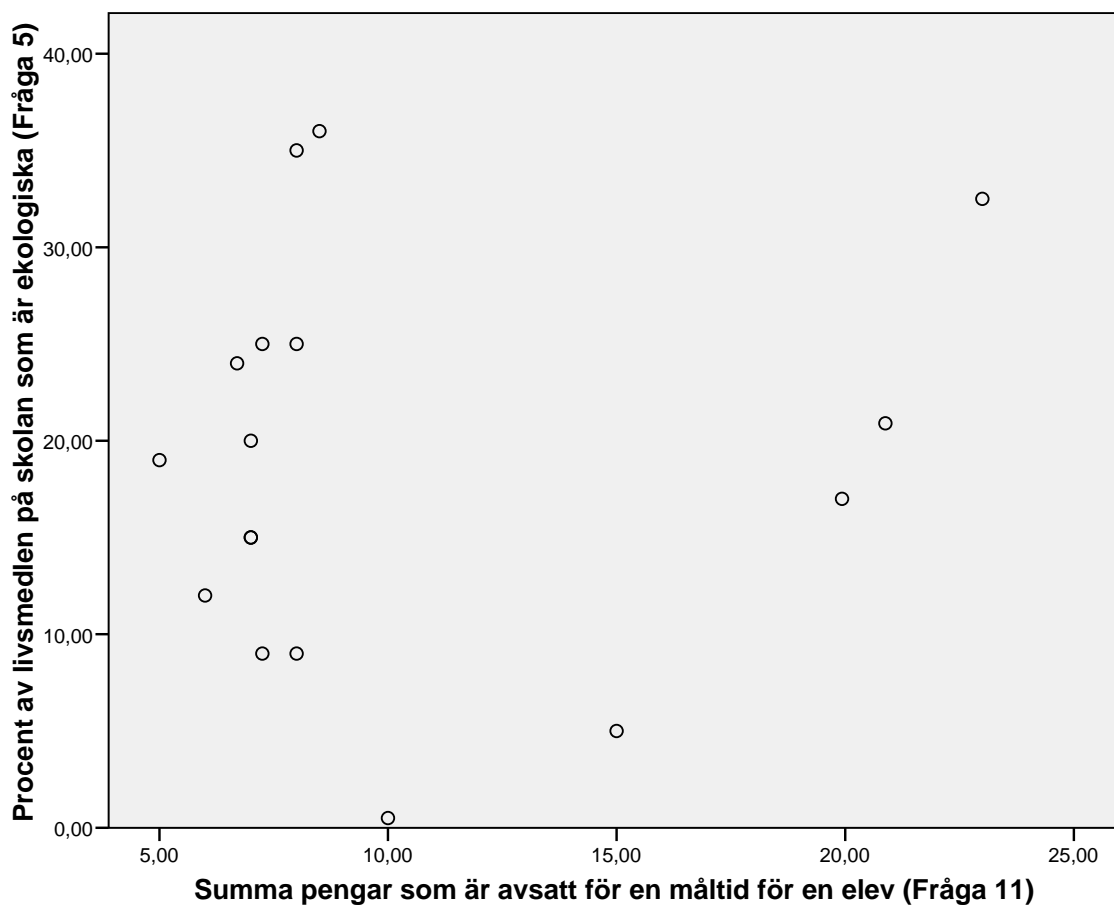
Nästa steg är att undersöka *tolkning av ansvar* hos de inköpare som hade kännedom om beslutet. Inköparna fick uppge om de anser att de själva har något ansvar för att målen uppfylls. Här har alla inköpare samma uppfattning både vad gäller regeringens och kommunens mål. Alla inköpare som känner till målet anser att de har ett ansvar för att målen skall uppnås⁶².

Även om man känner till ett mål och accepterar att något av ansvaret för genomförandet ligger hos en själv så behöver det inte innebära att man har möjlighet att nå målet. För att förvaltningen skall kunna genomföra beslutet krävs resurser som gör det möjligt. Den första typen av resurser som undersöks här är *ekonomiska resurser*. Denna variabel har mätts dels genom den summa pengar som enheten har avsatt för en måltid per elev, dels om enheten blivit tilldelade extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel. Summan för en måltid per elev fångar de totala ekonomiska resurserna för måltiden medan de extra pengarna syftar till pengar som är tydligt riktade för en ökad andel ekologiska livsmedel. Figur 2 visar egentligen två olika saker beroende på var man tittar. Bland de enheter som har mellan 5 kr och 10 kr till förfogande för en måltid per elev så verkar den totala summan som är avsatt för en måltid per elev inte kunna förklara skillnader i andelen ekologiska livsmedel. Spridningen mellan enheter som har ungefär lika mycket pengar är stor. Tittar man på de enheter som har mer än 10 kr till förfogande så verkar det dock finnas ett tydligt samband mellan de ekonomiska resurserna och andelen ekologiska livsmedel.⁶³

⁶² Förutom en inköpare som inte besvarat frågan vad gäller regeringens mål.

⁶³ En förklaring till att olika tendenser kan synas inom samma resultat kan vara brister i reliabiliteten. Då summan som är avsatt för en måltid per elev skiljer sig så kraftigt åt mellan enheterna finns det skäl att tro att mätningen av denna variabel inte lyckats fullt ut. Det är troligt att olika inköpare har tolkat frågan olika och att det är därför beloppen skiljer sig så mycket åt. En del svar har angett budgeten för ett år eller en termin och har därför räknats om till ett värde som motsvarar kostnaden för en måltid. Det är möjligt att det verkligen finns så här stora skillnader mellan olika enheter men det låter osannolikt att vissa elevers måltider kostar 5 kr medan andras kostar 23 kr.

Figur 2 Den påverkan den avsatta summan pengar för en måltid har på andelen ekologiska livsmedel

Kommentar: Figuren visar hur mycket pengar som respektive enhet har till sitt förfogande för en måltid per elev samt hur stor andel av livsmedlen som är ekologiska. Beroende på var man tittar i figuren så kan olika tendenser utläsas. Tittar man till vänster på de enheter som har mindre än 10 kr avsatta för en måltid per elev så verkar summan pengar inte ha någon påverkan på andelen ekologiska livsmedel. Tittar man däremot på de enheter som har 10 kr eller mer avsatta så syns en tydlig tendens att summan pengar påverkar andelen ekologiska livsmedel.

Om vi istället tar oss an de mer riktade pengarna för ekologiska livsmedel så får vi ett annat resultat. Cirka hälften av enheterna har fått extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel medan hälften inte fått det. Tittar man på medelvärdena i dessa två grupper så skiljer sig andelen ekologiska livsmedel väldigt mycket som vi ser i tabell 2. Medelvärdet för de enheter som fått extra pengar ligger på 26,1 % medan de som inte fått extra pengar ligger på 13,6 %. Genom att göra en bivariat regressionsmodell så kan man få ett mått på hur starkt detta samband är. Modellen visar att sambandet mellan att tilldelas extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel och andelen ekologiska livsmedel är väldigt starkt. För materialet i

studien så förklaras 41,3 % av variationen i andelen ekologiska livsmedel av om enheten tilldelats extra pengar eller inte.⁶⁴

Tabell 2 Andelen ekologiska livsmedel efter tilldelning av extra pengar

Tilldelade extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel	Medelvärde för andel ekologiska livsmedel	Antal
Ja	26,1 %	9
Nej	13,6 %	11
Totalt	19,2 %	20

Kommentar: Inköparna har fått ange om skolan/enheten tilldelats extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel (Fråga 16 i enkäten).

Den andra typen av resurser som undersöks är *genomgången utbildning om ekologiska livsmedel*. Alla inköpare utom sex har genomgått en särskild utbildning sedan de tillträdde sin tjänst. Av de övriga är det fyra som inte genomgått någon utbildning och två som inte besvarat frågan. Medelvärdet hos de som gjort utbildningen skiljer sig inte nämnvärt från de som inte gjort utbildningen (19,8 % jämfört med 17,5 %). Resultatet ger alltså inget stöd för hypotesen att utbildning om ekologiska livsmedel påverkar andelen ekologiska livsmedel.

För att tydligare utröna de olika styrningsvariablernas egna påverkan på den beroende variabeln ställdes ytterligare en fråga. Inköparna fick uppge om de anser att de beslutade målen påverkat skolans/enhetens inköp av ekologiska livsmedel i praktiken. Resultatet visar att inköparna i mer än hälften av enheterna anser att regeringens mål påverkar verksamheten. Av de 19 som kände till regeringens mål var det 11 som uppgav att målet påverkat enhetens inköp av ekologiska livsmedel medan 8 uppgav att det inte påverkat inköpen. Om man jämför medelvärdet mellan de som påverkats av målet och de som inte påverkats (inklusive den enhet som inte kände till målet) så är den första gruppen mer framgångsrik (23,2 % jämfört med 14,3 %).

Vad gäller kommunens prioriterade mål om miljömåltider så var det hela 16 enheter av 20 som uppgav att målet påverkat enhetens inköp av ekologiska livsmedel. Andelen ekologiska livsmedel är högre i de enheter som uppgav att målet påverkat inköpen jämfört med de 4 enheter (inklusive den enhet som inte kände till målet) som uppgav att de inte påverkats av

⁶⁴ Det justerade R²-värdet är ,413 vilket innebär att 41,3 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen.

målet (medelvärde 20,9 % jämfört med 12,5 %). Det skall dock nämnas att resultaten skilde sig väldigt mycket mellan enheterna som uppgav att målet inte hade påverkat inköpen. En av enheterna är väldigt framgångsrik (32,5 % ekologiska livsmedel) jämfört med en annan av dessa enheter som lyckats mindre bra (0,5 %). En förklaring till att nästan alla anser att de påverkats av målet kan vara att det följs upp med jämna mellanrum. Enheterna måste redovisa ekologiska livsmedel för sig vilket kan sätta tryck på enheterna att uppnå resultat. De enheter som uppgav att de påverkats av kommunens mål men inte av regeringens mål är 5 till antalet och har ett medelvärde på 15,8 % ekologiska livsmedel. Fördelningen mellan de tre olika grupperna och medelvärdet i varje grupp illustreras i tabell 3. Den visar att de enheter som uppgav att de påverkats av kommunens mål är mer framgångsrika jämfört med dem som inte påverkats av något av målen. De enheter som uppgav att de förutom att ha påverkats av kommunens mål även har påverkats av regeringens mål är ännu mer framgångsrika.

Tabell 3 Andelen ekologiska livsmedel efter påverkan från kommunens och regeringens mål

Enheter som uppgav att de inte påverkats av något av målen		Enheter som uppgav att de har påverkats av kommunens mål men inte av regeringens mål		Enheter som uppgav att de har påverkats av både kommunens och regeringens mål	
Antal	Medelvärde	Antal	Medelvärde	Antal	Medelvärde
4	12,5 %	5	15,8 %	11	23,2 %

Kommentar: Av de fyra enheter som inte påverkats av målen ingår en enhet som inte kände till målet och tre som kände till målet. Påverkan av kommunens mål mäts av fråga 18 i enkäten och regeringens mål av fråga 17.

Men är det kännedomen om regeringens mål som påverkar inköparna eller är det de resurser som ställs till inköparnas förfogande? Det som först och främst kan slås fast är att skillnaden mot de som uppgav att målen inte påverkat verksamheten inte kan förklaras av olika tolkningar av ansvaret för att målet uppnås. Alla inköpare ansåg ju som vi såg innan att de själva har ett ansvar för att målet uppnås. Inte heller genomgången utbildning visade någon klar tendens att påverka den beroende variabeln. Extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel såg vi däremot ha ett starkt samband med andelen ekologiska livsmedel. Det kan alltså vara så att extra pengar är en nödvändighet för att de demokratiskt fattade besluten skall påverka inköpen av ekologiska livsmedel.

Tittar man på de enheter som uppgav att inköpen påverkats av både kommunens och regeringens mål så ser man att det i stor utsträckning är desamma som fått extra pengar

tilldelade. De fem enheter som uppgivit att enbart kommunens mål påverkat enhetens inköp har dock inte tilldelats extra pengar. Resultaten pekar mot att det finns ett samband mellan att påverkas av regeringens mål och att tilldelas extra pengar. Att ekonomiska resurser ställs till förfogande verkar vara en viktig del för att regeringens mål skall resultera i inköp av ekologiska livsmedel. Det finns dock tre enheter som uppger att dess inköp påverkats av regeringens mål utan att de tilldelats extra pengar. Kännedom om beslutet verkar alltså kunna ha en viss effekt i sig självt. Resultaten sammanfattas i tabell 4.

Värt att poängtera är att det inte är staten som tilldelat extra pengar till vissa enheter. Det är upp till varje stadsdel att fördela pengarna som kommer från kommunen så att uppdragen till medborgarna genomförs. Kommunens prioriterade mål om miljömåltider tycks dock inte vara lika beroende av ekonomiska resurser för att få en effekt på enheternas inköp. Hälften av de enheter som uppger att de påverkats av kommunens mål har inte erhållit extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel. En anledning till detta kan som tidigare nämnts vara att kommunens mål följs upp med jämna mellanrum vilket kan fungera motiverande. Det är ju också så att kommunens mål inte är lika tufft som regeringens eftersom det endast säger att andelen ekologiska livsmedel skall öka.

Tabell 4 Sambandet mellan extra tilldelade pengar och att enheten påverkats av de politiska målen

Tilldelade extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel	Vilket/vilka mål enhetens inköp påverkats av			Totalt
	Inte från något mål	Endast från kommunens mål	Från både kommunens och regeringens mål	
Ja	1	0	8	9
Nej	3	5	3	11
Totalt	4	5	11	20

Kommentar: Inköparen har fått besvara om enheten tilldelats extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel (fråga 16 i enkäten). Av de fyra enheter som inte påverkats av målen ingår en enhet som inte kände till målet och tre som kände till målet. Påverkan av kommunens mål mäts av fråga 18 i enkäten och regeringens mål av fråga 17.

4.2.2 Sammanfattning av styrningsvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel

Undersökningen av styrningsvariablerna pekar mot att riktade *ekonomiska resurser* är den styrningsvariabel som starkast påverkar andelen ekologiska livsmedel. Det verkar också vara så att *kännedom om beslut* påverkar den beroende variabeln i viss grad. Detta även sedan kontroll för tilldelade extra pengar gjorts. Variabeln *tolkning av beslut* är i princip konstant

hos enheterna och kan inte förklara skillnaderna i deras beroende variabel. Den sista styrningsvariabeln *genomgången utbildning om ekologiska livsmedel* förklarar nästan ingenting av variansen i den beroende variabeln hos undersökningens analysenheter.

4.3.1 Individvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel

I vilken utsträckning är förvaltningens agerande beroende av de som Lipsky kallar för närbyråkrater? Är det så, som Lipsky argumenterar för, att närbyråkrater på nyckelpositioner i förvaltningen har goda möjligheter att påverka förvaltningens verksamhet? Att testa hur denna påverkan ser ut blir nästa steg i undersökningen. Om det finns en sådan påverkan gäller det att undersöka vilka egenskaper, värderingar och prioriteringar hos närbyråkraterna som är viktiga vad gäller andelen ekologiska livsmedel.

Den första individvariabeln att undersökas är *ideologi*. Ett problem i undersökningen var att det interna bortfallet på denna fråga var hela 25 %.⁶⁵ Av de 15 som svarade på vart de skulle placera in sig själva på en vänster-högerskala låg 2 något till vänster, 6 varken till höger eller till vänster och 7 något till höger. Resultaten från de som svarat redovisas i tabell 5 och överensstämmer med de som Jagers fick då han undersökte beredvillighet. Ju mer vänsterorienterad man är, desto mer beredvillig är man. Den bivariata regressionsmodellen visade att sambandet var starkt. Hela 23,9 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel kan förklaras av inköparens ideologi.⁶⁶

Tabell 5 Andel ekologiska livsmedel efter position på vänster-högerskalan

Vänster-höger Politiska åsikter	Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel	Antal
Något till vänster	34,3 %	2
Varken till vänster eller till höger	17,8 %	6
Något till höger	14,6 %	7
Totalt	18,5 %	15

Kommentar: Inköparna har fått placera in sig själva på en vänster-högerskala utifrån sina politiska åsikter (fråga 28 i enkäten). Observera att 5 av 20 inköpare valt att inte besvara frågan vilket gör resultatet osäkrare.

⁶⁵ Medelvärde på den beroende variabeln hos de enheter som inte besvarat frågan är något högre än hos de som besvarat frågan (21,2 % jämfört med 18,5 %). Medelvärdena ligger dock så pass nära varandra att det talar för att tendensen i resultatet inte kan förklaras av ett snedvridet bortfall.

⁶⁶ Det justerade R²-värdet är ,239 vilket innebär att 23,9 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen.

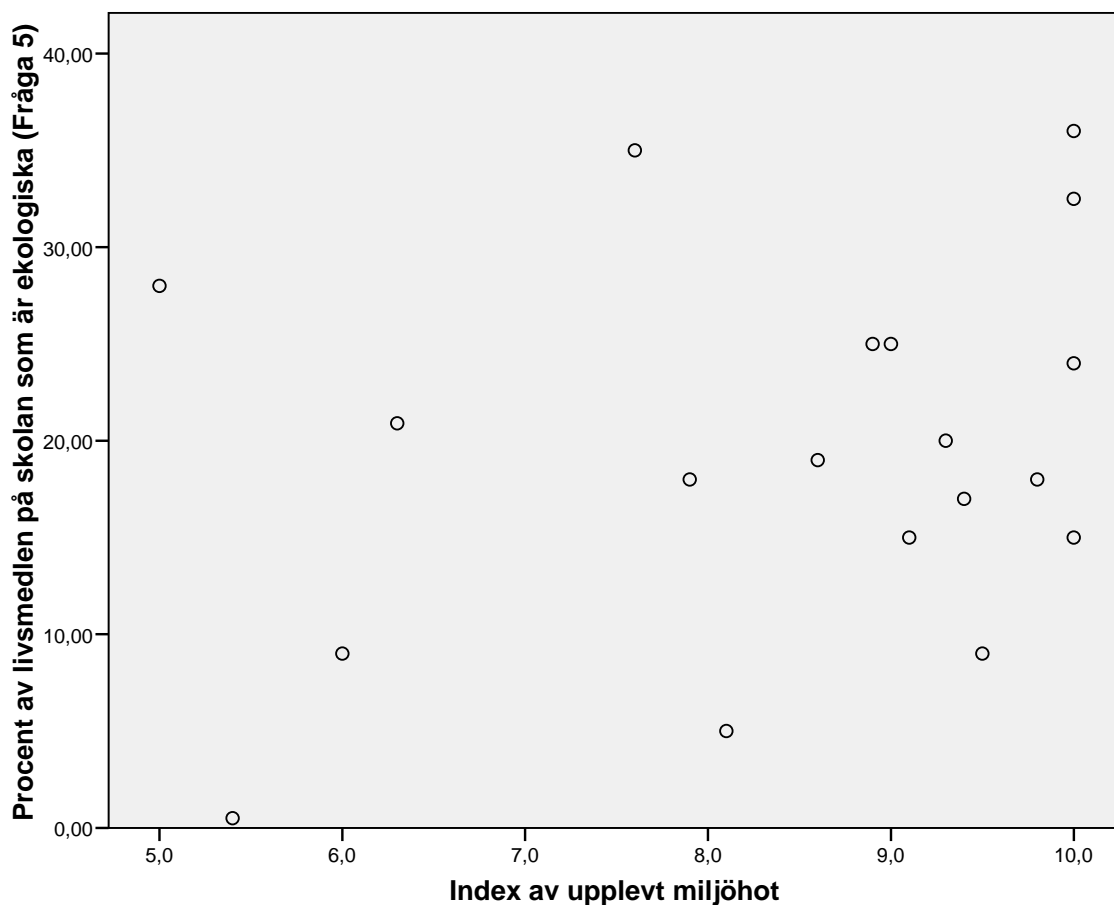
En variabel som kan tänkas ligga nära politiska åsikter är *miljöintresse*. Det är inte särskilt stor variation i denna variabel. Alla utom fyra är ganska intresserade av miljöfrågor. Övriga fyra är mycket intresserade. Resultatet pekar mot att miljöintresse har betydelse för andelen ekologiska livsmedel då medelvärdet är betydligt högre bland de fyra enheter vars inköpare är mycket intresserade av miljöfrågor (29,4 % jämfört med 16,7 %). Sambandsmättet från den bivariata regressionsmodellen visar att 26 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av inköparens miljöintresse.⁶⁷ Det är nog troligt att variabelerna *ideologi* och *miljöintresse* har ett visst samband sinsemellan. Detta skulle innebära att den totala förklarade variansen av dessa två variabler inte blir uppåt 50 % som det skulle bli om man adderar deras respektive förklarade varians för andelen ekologiska livsmedel. Denna diskussion återkommer vi till senare i resultatredovisningen.

Nästa variabel är *upplevt miljöhot*. Medelvärdet bland inköparna är 8,4 på en skala mellan 1 och 10 där 1 är detsamma som ”mycket litet hot mot miljön” och 10 är detsamma som ”mycket stort hot mot miljön” (fråga 14).⁶⁸ Spridningen mellan enheterna går från 5,0 till 10,0. Variansen i upplevt hot är alltså inte särskilt stor. De flesta ser ett stort hot mot miljön. Fyra enheter avviker och ligger under 7 i upplevt hot. Resultaten mellan dessa fyra enheter skiljer sig dock kraftigt åt och som man ser i figur 3 så kan ingen tendens urskiljas.

⁶⁷ Det justerade R²-värdet är ,260 vilket innebär att 26 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen.

⁶⁸ Siffrorna som redovisas här är ett index som byggdes av det upplevda hotet från en mängd olika miljöproblem. Se avsnittet om operationaliseringar.

Figur 3 Samband mellan upplevt miljöhot och andel ekologiska livsmedel

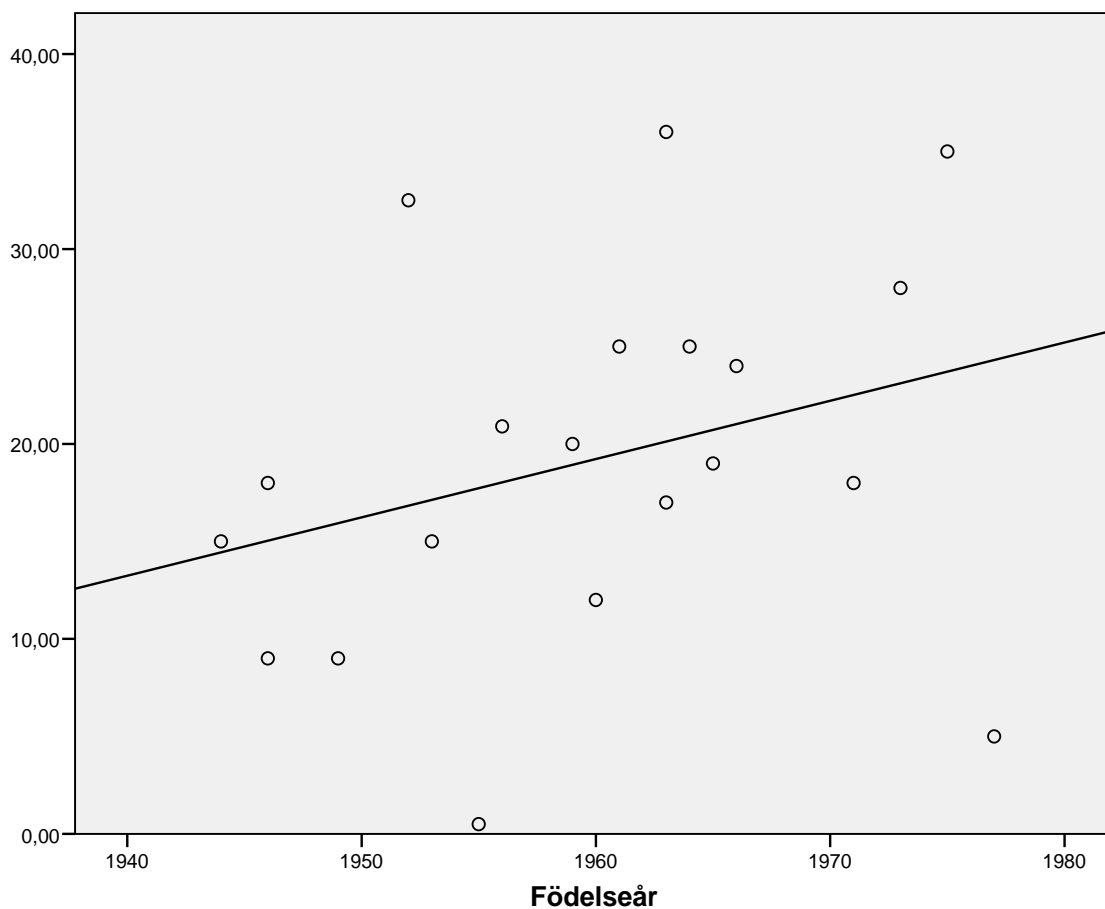

Kommentar: Inköparna fick på en skala från 1-10 ange hur allvarliga hot mot miljön i Sverige de anser att 8 olika miljöproblem är. Det upplevda hotet redovisas här som ett index för alla 8 miljöproblem.

Ytterligare en variabel som Jagers pekade ut som viktig för ekologisk beredvillighet är *ålder*. Han resultat visade att man är mer beredvillig ju yngre man är. Det visar sig att denna påverkan återfinns även för detta material. Tendensen är att ju yngre inköparen är ju högre andel ekologiska livsmedel har enheten. Tittar man på sambandsmättet från den bivariata regressionsmodellen så förklarar inköparens ålder 4,4 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel.⁶⁹ Figur 4 visar att tendensen hade varit ännu tydligare om inte den yngste av inköparna hade representerat en enhet med så låg andel ekologiska livsmedel.

⁶⁹ Det justerade R^2 -värdet är ,044 vilket innebär att 4,4 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen.

Figur 4 Inköparens ålders påverkan på andelen ekologiska livsmedel

Kommentar: Enheten nere i det högra hörnet gör att sambandet inte ser lika tydligt ut som det annars hade gjort. Om man leker med tanken att denna enhet hade haft ett värde som låg närmare tendensen för övriga enheter hade den tänkta linjen varit betydligt brantare.

Nästa variabel är *miljömålets relativa betydelse*. Till att börja med kan man konstatera att det finns ett starkt samband mellan hur högt ekologiska livsmedel prioriteras per se och andelen ekologiska livsmedel. Sambandsmättet från den bivariata regressionsmodellen visar att 17,2 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel kan förklaras av den prioritetsnivå som ekologiska livsmedel har för inköparna.⁷⁰

⁷⁰ Det justerade R²-värdet är ,172 vilket innebär att 17,2 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen. En av enheterna har inte besvarat frågan (fråga 13 i enkäten).

För att ytterligare fokusera på de ekologiska livsmedlens prioritet i förhållande till andra aspekter gjordes en jämförelse med ett index av prioriteten för de övriga aspekterna.⁷¹ Detta resulterar i att det finns tre olika grupper. En grupp enheter där indexet för prioriteten av övriga aspekter är högre än prioriteten av ekologiska livsmedel. En andra grupp som prioriterar ekologiska livsmedel högre än indexet för de övriga aspekterna. Slutligen en tredje grupp där indexet har samma värde som prioriteten av ekologiska livsmedel. Det är endast fyra enheter som prioriterar ekologiska livsmedel högre än indexet. Dessa fyra enheter har, som tabell 6 visar, ett betydligt högre medelvärde på den beroende variabeln än de enheter vars index är högre än prioriteten av ekologiska livsmedel. Sambandsmättet från den bivariata regressionsmodellen visar att den prioritet som ekologiska livsmedel har jämfört med andra aspekter förklarar 19,4 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel.⁷² Andelen förklarad varians ökar alltså lite då hänsyn tas till den relativa prioriteten jämfört med om man bara tittar på prioritetsvärdet av ekologiska livsmedel per se. Den prioritet inköparna ger ekologiska livsmedel kan hänga samman med deras ideologi och miljöintresse. Sambandet mellan de oberoende variablerna kommer som sagt att undersökas längre fram.

Tabell 6 Andelen ekologiska livsmedel efter prioritet av ekologiska livsmedel

Prioritet av ekologiska livsmedel jämfört med andra aspekter av skolmältiden	Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel	Antal
Index högre än ekologiska livsmedel	16,1 %	11
Index lika med ekologiska livsmedel	20,9 %	4
Ekologiska livsmedel högre än index	27,8 %	4
Totalt	19,6 %	19

Kommentar: Inköparen har fått uppge vilken prioritet de anser att fem olika aspekter av skolmältiden bör ha då skolmältiden utformas (fråga 13 i enkäten). Den prioritetsnivå som inköparen har gett ekologiskt odlade råvaror har jämförts med ett index av prioriteten inköparen gett de fyra andra aspekterna. En av inköparna har inte besvarat frågan.

Den sista individvariabeln att undersökas är *de ekologiska livsmedlens påverkan på närbyråkraternas arbetsmiljö*. Ingen av inköparna tycker att arbetssituationen har påverkats vad gäller tidsåtgång. Tre av inköparna tycker att arbetssituationen har blivit sämre vad gäller enkelheten. Medelvärdet hos dessa tre enheter ligger nära de övrigas (17,7 % mot 19,5 %). Övriga ser ingen förändring. Angående arbetsglädjen så anser 9 av de totalt 20 att arbetssituationen har blivit bättre eller mycket bättre. Övriga upplever ingen förändring.

⁷¹ För en diskussion om hur indexet konstruerades, se avsnittet om operationaliseringar.

⁷² Det justerade R²-värdet är ,194 vilket innebär att 19,4 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen. En av enheterna har inte besvarat frågan (fråga 13 i enkäten).

Medelvärdet för andelen ekologiska livsmedel hos de som upplevt att arbetsglädjen blivit större är något större än de som inte upplevt någon förändring (se tabell 7). Skillnaden är dock inte särskilt stor. Tittar man i tabell 8 ser man däremot att de fyra enheter som anser att arbetsglädjen blivit mycket större har ett betydligt högre medelvärde för andelen ekologiska livsmedel än övriga enheter. Även denna påverkan kan tänkas ha ett starkt samband med övriga individvariabler.

Tabell 7 Andelen ekologiska livsmedel efter ekologiska livsmedels påverkan på arbetsglädjen

De ekologiska livsmedlens påverkan på arbetsglädjen	Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel	Antal
Ingen ändring	17,9 %	11
Bättre och mycket bättre	20,8 %	9
Totalt	19,2 %	20

Kommentar: Inköparn har fått svara på om övergången till att ha en viss del ekologiska livsmedel i skolan påverkat deras egen arbetssituation till det sämre eller till det bättre vad gäller arbetsglädje (fråga 22 i enkäten). Alternativen ”Bättre” och ”Mycket bättre” har slagits samman i tabellen.

Tabell 8 Inköpare som upplever att arbetsglädjen blivit mycket bättre

De ekologiska livsmedlens påverkan på arbetsglädjen	Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel	Antal
Ingen ändring	17,9 %	11
Bättre	16,4 %	5
Mycket bättre	26,3 %	4
Totalt	19,2 %	20

Kommentar: I denna tabell redovisas alternativen ”Bättre” och ”Mycket bättre” var för sig.

4.3.2 Sammanfattning av individvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel

De individvariabler som för undersökningens material i olika utsträckning påverkar andelen ekologiska livsmedel är *ideologi*, *miljöintresse*, *ålder*, *miljömålens relativa betydelse* och *de ekologiska livsmedlens påverkan på arbetsmiljön vad gäller arbetsglädje*. Variabeln *miljöintresse* har ett starkt samband med *ideologi*, *miljömålens relativa betydelse* och *de ekologiska livsmedlens påverkan på arbetsmiljön vad gäller arbetsglädje*. Eftersom det endast var fyra inköpare som hade ett större miljöintresse än övriga de övriga så är det svårt att avgöra hur stor del av påverkan på andelen ekologiska livsmedel som härrör från miljöintresset respektive de andra oberoende variablerna som miljöintresset samvarierar med. Sambandet mellan *ideologi* och *miljöintresse* kan tjäna som exempel och redovisas i tabell 9. De två inköpare som placerat sig själva något till vänster är båda mycket intresserade av

miljöfrågor. Den tredje inköparen som är mycket intresserad av miljöfrågor har placerat sig varken till vänster eller till höger. Ideologi och miljöintresse påverkar alltså inte andelen ekologiska livsmedel var för sig. I denna undersökning är det samma människor som placerat sig till vänster som är mycket intresserade av miljöfrågor. Det gör att det inte går att se vilken av dessa variabler som påverkar den beroende variabeln. Rent intuitivt kommer dock miljöintresse före ideologi vilket skulle innebära att ett stort miljöintresse gör att man är mer benägen att placera sig till vänster på en vänster-högerskala. Genom att undersöka hur ålder påverkar andelen ekologiska livsmedel inom varje grupp i tabell 8 så kan man se om effekten av ålder förändrats.

Tabell 9 Sambandet mellan miljöintresse och ideologi

Vänster-höger Politiska åsikter	Intresse av miljöfrågor		Totalt
	Ganska intresserad	Mycket intresserad	
Något till vänster	0	2	2
Varken till vänster eller höger	5	1	6
Något till höger	7	0	7
Totalt	12	3	15

Kommentar: Tabellen visar var inköparna placerar sig själva på en vänster-högerskala över politiska åsikter (fråga 28 i enkäten) samt hur intresserade de i allmänhet är av miljöfrågor (fråga 25).

Som tidigare nämndes i diskussionen om svarsfrekvensen så innebär de få svaren att det blir svårt att göra multivariata analyser då endast några få enheter skiljer sig från mängden. Det man kan säga är att resultaten från undersökningen av individvariablerna pekar mot att inköparnas värderingar och intressen har betydelse för hur stor andel ekologiska livsmedel enheterna har. Det är däremot svårt att skilja närliggande variabler som *ideologi*, *miljöintresse* och *miljömålets relativa betydelse* från varandra.

4.4.1 Kontextvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel

Den första kontextvariabeln är *påtryckningar från brukarna*. Ingen påverkan kan utläsas. Påverkan angående ekologiska livsmedel har genomgående skett i låg grad och dessutom i mindre grad än vad gäller andra aspekter av måltiden. Endast på två enheter har brukarna försökt påverka i ganska hög grad. Dessa enheter skiljer sig inte från övriga i andel ekologiska livsmedel.

Huruvida enheterna har ett *miljöledningssystem* eller inte skulle kunna tänkas förklara skillnader i andelen ekologiska livsmedel. Det är dock endast två enheter har uppgivit att de är

miljöcertifierade enligt ISO 14001 eller Emas. Andelen ekologiska livsmedel på dessa enheter ligger kring snittet (18 % och 19 %). Detta ger alltså inget stöd för att de konkreta miljöresultaten skulle förbättras av ett miljöledningssystem.

Nästa variabel är *påverkan från andra skolor/enheter genom kulturella normer, konkurrens och inläring*. Två av enheterna har kontakt med varandra någon gång per vecka och uppvisar bägge goda resultat (28 % och 35 %). Tre andra enheter som har kontakt med varandra ligger alla under snittet men skiljer sig ändå en hel del åt (0,5 %, 5 % och 12 %). Det finns ett nätverk där kostenheter från cirka 10 stadsdelar träffas någon gång per månad. Av de enheter som svarat på enkäten är det 4 som uppgett att de ingår i nätverket. Deras resultat är 15 %, 17 %, 20,9 % och 25 %. Utifrån dessa resultat är det svårt att säga något om huruvida enheter som har kontakt med varandra påverkar varandra. Utifrån de exempel som hittades i materialet och presenterades ovan verkar det dock som att enheter som har någon form av samarbete ligger ganska nära varandra vad gäller andelen ekologiska livsmedel.

Andra frågor ställdes för att fånga den kausala mekanismen. Det vill säga vad det är som gör att enheter påverkas av varandra. För att undersöka om kulturella normer kunde påverka enheterna så ställdes frågan om de tittar på andra enheter och gör som majoriteten av dem har gjort. Alla utom tre inköpare svarade att de instämmer delvis eller har delvis motsatt åsikt. Det som är intressant är att de tre enheter som avvek och svarade att de har helt motsatt åsikt är de tre mest framgångsrika enheterna i undersökningen. Två av dem har skrivit egna kommentarer efter denna fråga: ”Vi är mycket miljömedvetna i vår enhet.” samt ”Eget intresse och mål”. Dessa enheter kan tänkas vara föregångare som istället för att bekymra sig om kulturella normer går den väg de själva önskar och därmed kanske själva påverkar övriga enheter i kommunen. Undersökningen av de övriga kausala mekanismerna, konkurrens och inläring, visade inga tydliga mönster.

Den sista variabeln som undersöks är *upphandlingsavtalets påverkan på inköparen*. Den första frågan som mäter denna variabel är om inköparen tycker att det kan vara svårt att hitta ekologiska livsmedel inom upphandlingsavtalet. Drygt hälften av inköparna anser att det är svårt att hitta ekologiska livsmedel inom upphandlingsavtalet. Resultatet ser likadant ut både hos centrala enheter och hos enskilda skolor. Som tabell 10 visar så har de enheter som anser att det är svårt att hitta ekologiska livsmedel inom upphandlingsavtalet ett något lägre medelvärde vad gäller andel ekologiska livsmedel än de som inte anser att det är svårt att

hitta. Sambandsmättet från regressionsmodellen visar dock att inget av variansen i andelen ekologiska livsmedel kan förklaras av om inköparen anser det vara svårt eller inte att hitta ekologiska livsmedel inom upphandlingsavtalet.⁷³

Tabell 10 Andel ekologiska livsmedel efter svårighet att hitta eko-livsmedel inom upphandlingsavtalet

Åsikt om svårighet att hitta ekologiska livsmedel inom upphandlingsavtalet	Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel	Antal
Ja	17,3 %	11
Nej	21,6 %	9
Totalt	19,2 %	20

Kommentar: Inköparna har fått svara på om de tycker att det kan vara svårt att hitta ekologiska alternativ inom upphandlingsavtalet (fråga 23 i enkäten).

Den andra frågan undersöker om inköparna någon gång gått utanför upphandlingsavtalet när de gjort ekologiska inköp. Finns det inköpare som tycker att det är viktigare att enheten får ekologiska livsmedel än att reglerna om offentlig upphandling följs? Resultatet visar att en relativt stor andel av inköparna uppger att de har gjort inköp utanför upphandlingsavtalet (7 av 20). De enheter där inköparen någon gång gått utanför upphandlingsavtalet för att köpa ekologiska livsmedel har ett högre medelvärde på den beroende variabeln. Som tabell 11 visar har dessa enheter ett medelvärde på 25,4 % ekologiska varor jämfört med 15,8 % för de enheter som uppger att de inte gått utanför avtalet. Sambandsmättet från regressionsmodellen visar att 19,8 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel kan förklaras av om inköparna gjort ekologiska inköp utanför upphandlingsavtalet.⁷⁴

Tabell 11 Andel ekologiska livsmedel utifrån om inköp gjorts utanför upphandlingsavtalet

Om inköparen gjort inköp av ekologiska livsmedel utanför upphandlingsavtalet	Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel	Antal
Ja	25,4 %	7
Nej	15,8 %	13
Totalt	19,2 %	20

Kommentar: Inköparna har fått svara på om de någon gång gått utanför upphandlingsavtalet när de gjort ekologiska inköp (fråga 24 i enkäten).

⁷³ Det justerade R²-värdet är ,000 vilket innebär att ingenting av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen.

⁷⁴ Det justerade R²-värdet är ,198 vilket innebär att 19,8 % av variansen i andelen ekologiska livsmedel förklaras av modellen.

4.4.2 Sammanfattning av kontextvariablernas påverkan på andelen ekologiska livsmedel

Variationen i variablerna *påtryckningar från brukarna* och *förekomst av miljöledningssystem* är inte särskilt stor bland analysenheterna. Inga tendenser kan heller utläsas av de få enheter som skiljer sig från de andra vad gäller dessa oberoende variabler. Variabeln *påverkan från andra skolor/enheter* är svår att bedöma utifrån detta material. Det verkar dock som att de enheter som har någon form av regelbunden kontakt uppvisar resultat som ligger ganska nära varandra. Undersökningen av de kausala mekanismerna för denna variabel resulterade i ett intressant resultat. De tre enheter som uppger att de påverkas minst av kulturella normer är också de tre mest framgångsrika enheterna. En dimension av variabeln *upphandlingsavtalets påverkan på inköparen* påverkar andelen ekologiska livsmedel. Det är inköparens vilja/motvilja att gå utanför avtalet när inköp av ekologiska livsmedel görs som har betydelse.

4.5 Sammanfattning av de bivariata analyserna av de oberoende variablerna

I tabell 12 sammanfattas vilka oberoende variabler som visar en tendens till att påverka och vilka som inte har funnits påverka den beroende variabeln enligt de bivariata analyserna.

Tabell 12 De variabler i studien som har förklaringspotential för andelen ekologiska livsmedel

Variabel	Påverkar	Påverkar ej
<i>Styrningsvariabler</i>		
Kännedom om beslut	X	
Tolkning av beslut		X
Ekonomiska resurser	X	
Genomgången utbildning om ekologiska livsmedel		X
<i>Individvariabler</i>		
Ideologi	X	
Miljöintresse	X	
Upplevt miljöhot		X
Ålder	X	
Miljömålets relativa betydelse	X	
Påverkan på arbetsmiljö	X	
<i>Kontextvariabler</i>		
Påtryckningar från brukarna		X
Förekomst av miljöledningssystem		X
Påverkan från andra skolor/enheter	X	
Upphandlingsavtalets påverkan på inköparen	X	

Kommentar: Tabellen sammanfattar vilka oberoende variabler som visade en tendens att påverka andelen ekologiska livsmedel. De variabler som har kryss i kolumnen ”Påverkar ej” skall tolkas som att de inte kan förklara variansen i andelen ekologiska livsmedel för det material som behandlas i denna studie. Inte att de överhuvud taget saknar förklaringspotential för utfallet i förvaltningen.

De variabler som enligt resultaten av de bivariata analyserna visar en tendens att påverka andelen ekologiska livsmedel kommer i en avslutande diskussion om resultaten att ställas mot varandra för att försöka klargöra vilka variabler som har störst förklaringspotential.

4.6 Avslutande diskussion om resultaten

De bivariata analyserna i det förra avsnittet visade att ett antal av de oberoende variablerna påverkar andelen ekologiska livsmedel. Det kan dock vara så att det finns ett samband mellan de olika oberoende variablerna vilket gör att de resultat vi såg i de bivariata analyserna inte säger hela sanningen. Genom att undersöka relationen mellan några av de oberoende variablerna är det möjligt att få en bättre uppfattning om vilka av variablerna som har mest inflytande på andelen ekologiska livsmedel.

Av styrningsvariablerna så var det riktade *ekonomiska resurser* som hade starkast samband med andelen ekologiska livsmedel. Av individvariablerna var det variablerna som beskriver inköparnas värderingar och intressen som hade starkast samband med den beroende variabeln. Dessa var *ideologi*, *miljöintresse* och *miljömålets relativa betydelse*. Dessa visade ett tydligt samband sinsemellan och det blev därmed svårt att skilja dessa åt. Tittar man på kontextvariablerna så var det en aspekt av *upphandlingsavtalets påverkan på inköparen* som visade starkast samband. Aspekten var om inköparna gjort ekologiska inköp utanför upphandlingsavtalet.

Tendensen att ett stort miljöintresse hos inköparen leder till en högre andel ekologiska livsmedel försvagas vid en jämförelse med den variabel som hade det starkaste sambandet med den beroende variabeln, nämligen extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel. Av de fyra enheter som skilde sig från övriga och uppgav att de var mycket intresserade av miljöfrågor hade tre tilldelats extra pengar. Det kan alltså vara så att dessa fyra enheters högre andel ekologiska livsmedel beror på extra tilldelade pengar för inköp av ekologiska livsmedel. Samma sak gäller för tendensen att inköpare som placerat sig till vänster har en högre andel ekologiska livsmedel. De två enheter som placerat sig till vänster har bägge tilldelats extra

pengar. Tendensen att ju högre ekologiska livsmedel prioriteras i utformandet av skolmåltiden ju högre andel livsmedel försvagas dock inte. Som man kan se i tabell 13 är det jämt fördelat mellan enheter som tilldelats extra pengar och enheter som inte tilldelats extra pengar i alla tre prioriteringskategorier.

Tabell 13 Sambandet mellan prioritet av ekologiska livsmedel och riktade ekonomiska resurser

Prioritet av ekologiska livsmedel jämfört med andra aspekter av skolmåltiden	Tilldelade extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel		Totalt
	Ja	Nej	
Index högre än ekologiska livsmedel	5	6	11
Index lika med ekologiska livsmedel	2	2	4
Ekologiska livsmedel högre än index	2	2	4
Totalt	9	10	19

Kommentar: : Inköparen har fått uppge vilken prioritet de anser att fem olika aspekter av skolmåltiden bör ha då skolmåltiden utformas (fråga 13 i enkäten). Den prioritetsnivå som inköparen har gett ekologiskt odlade råvaror har jämförts med ett index av prioriteten inköparen gett de fyra andra aspekterna. I fråga 16 enkäten har inköparna fått ange om enheten tilldelats extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel.

Hur påverkas då tendensen som vi såg för kontextvariabeln *upphandlingsavtalets påverkan på inköparen* om man tar hänsyn till extra tilldelade pengar? Tendensen att de inköpare som gjort ekologiska inköp utanför upphandlingsavtalet också har en högre andel ekologiska livsmedel visar sig vara tydlig både för enheter som tilldelats extra pengar och för enheter som inte tilldelats extra pengar. Som man kan utläsa i tabell 14 så är medelvärdet på den beroende variabeln inom gruppen som fått extra pengar 30 % för de enheter som gjort inköp utanför avtalet medan det är 22,9 % för de enheter som inte gjort inköp utanför avtalet. Inom gruppen som inte fått extra pengar är medelvärdet 19,3 % för de enheter som gjort inköp utanför avtalet och 11,4 % för de enheter som inte gått utanför avtalet. Resultatet pekar också mot att tilldelning av extra pengar har lite mer påverkan på andelen ekologiska livsmedel än om inköparen gjort inköp av ekologiska livsmedel utanför upphandlingsavtalet. Detta eftersom medelvärdet är 22,9 % för de enheter som tilldelats extra pengar men inte gått utanför upphandlingsavtalet jämfört med 19,3 % för de enheter som gått utanför avtalet men inte tilldelats extra pengar.

Tabell 14 Upphandlingsavtalets påverkan på andelen ekologiska livsmedel under kontroll för riktade ekonomiska resurser

Medelvärde för andelen ekologiska livsmedel		Tilldelade extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel	
		Ja	Nej
Om inköparen gjort inköp av ekologiska livsmedel utanför upphandlingsavtalet	Ja	30 %	19,3 %
	Nej	22,9 %	11,4 %

Kommentar: Inköparen har fått svara på om enheten har tilldelats extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel (fråga 16 i enkäten) samt om inköp av ekologisk livsmedel har gjorts utanför upphandlingsavtalet (fråga 24). Värdena i rutorna anger medelvärdet för andelen ekologiska livsmedel i de olika grupperna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att är väldigt svårt att väga olika variabler mot varandra när materialet är så begränsat. Tolkningen av resultatet pekar i riktning mot att de variabler som kan förklara mest av variansen i andelen ekologiska livsmedel hos de analysenheter som ingått i studien är tilldelning av extra pengar samt att inköp gjorts utanför upphandlingsavtalet.

5 Avslutande diskussion

Ambitionen med denna uppsats var att öka förståelsen för vilka påverkansfaktorer som är viktiga för utfallet i förvaltningen. Genom att göra en kvantitativ undersökning var tanken att olika påverkansfaktorer skulle kunna vägas mot varandra för att se vilka som kunde förklara mest av utfallet. Möjligheterna att göra detta begränsades av det faktum att det kom in så få svar på den utskickade enkäten. Med facit i hand hade det varit bra att tydligare kartlägga populationen för att maximera antalet svar. Att skaffa sig en heltäckande bild hade dock varit väldigt tidsödande och inte möjlig på den begränsade tid denna forskningsuppgift hade till förfogande. En del intressanta tendenser kan ändå urskiljas i materialet. Den låga svarsfrekvensen gör dock att det inte går att göra några generaliseringar av resultaten. Denna undersökning kan dock fungera som en form av pilotstudie som kan utvecklas i kommande forskning där de tendenser som finns i materialet kan undersökas mer grundligt.

I teoriavsnittet identifierades tre typer av oberoende variabler: *styrningsvariabler*, *individvariabler* och *kontextvariabler*. Resultaten från enkätundersökningen pekade mot att det finns variabler i alla tre grupper som påverkar andelen ekologiska livsmedel. I

teoriavsnittet diskuterades de villkor som Lennart Lundquist formulerat som nödvändiga för att styrningen skall bli effektiv. Det första villkoret är att tillämparen/tjänstemannen skall känna till beslutet. Det andra villkoret är att tillämparen skall kunna genomföra beslutet. Det tredje villkoret slutligen är att tillämparen skall vilja genomföra beslutet. De två första villkoren fångas av styrningsvariablerna i denna undersökning. Resultatet från undersökningen av variabeln *kännedom om beslut* pekar mot att en viss påverkan på enheternas inköp av ekologiska livsmedel kan förklaras av att inköparna känner till de beslutade målen. För de flesta enheterna är det dock viktigt att villkor två uppfylls, det vill säga att inköparna skall kunna genomföra beslutet. Det handlar om att resurser ställs till förfogande. I det här fallet är det att extra pengar tilldelas för inköp av ekologiska livsmedel. Resultaten i denna undersökning pekar mot att riktade *ekonomiska resurser* är den variabel som förklarar mest av skillnaderna i andelen ekologiska livsmedel i enheterna. Det tredje villkoret att inköparna skall vilja genomföra beslutet kan sägas fångas av några av individvariablerna. Det finns en viss tendens bland materialet att inköparnas värderingar och intressen påverkar andelen ekologiska livsmedel. Tendensen är att de egenskaper som Jagers identifierade i jakten på den ekologiska medborgaren har betydelse för andelen ekologiska livsmedel. Inköpare som placerar sig till vänster på vänster-högerskalan har en högre andel ekologiska livsmedel. Inköparna med störst miljöintresse har högre andel ekologiska livsmedel. Yngre inköpare har större andel ekologiska livsmedel än äldre. Den enda av Jagers identifierade egenskaper som inte pekar i denna riktning är hur hotad inköparna upplever att miljön är.

En av kontextvariablerna visade sig ha en tendens att påverka andelen ekologiska livsmedel. De inköpare som gjort inköp av ekologiska livsmedel utanför upphandlingsavtalet har en större andel ekologiska livsmedel. Det är anmärkningsvärt om det skulle vara så att det krävs att inköpare går utanför upphandlingsavtalet för att nå en hög andel ekologiska livsmedel. Man ska dock komma ihåg att den uppmätta variabeln bara tar hänsyn till om inköparen någon gång gjort ekologiska inköp utanför upphandlingsavtalet. Den säger ingenting om i vilken utsträckning dessa inköp gjorts. Resultaten från en annan enkätfråga pekar dock i riktning mot att det finns problem med de ekologiska alternativen inom upphandlingsavtalet. Elva av tjugo inköpare svarade att de tycker att det kan vara svårt att hitta ekologiska alternativ inom upphandlingsavtalet. Om det ligger något i tendensen att inköp utanför upphandlingsavtalet kan påverka utfallet kan det innebära ett demokratiproblem. Om skillnader i utfallet i förvaltningen beror på att demokratiskt fattade lagar och regler

nonchaleras av tjänstemännen kan det innebära att förtroendet för demokratin minskar. Men ansvaret skall inte bara läggas på tjänstemännen. Om politikerna vill ge möjlighet för förvaltningen att uppnå de beslutade målen är det viktigt att upphandlingsavtalet inte innebär ett hinder för att göra det. Upphandlingsavtalets betydelse för andelen ekologiska livsmedel i förvaltningen vore i vilket fall som helst intressant att undersöka mer utförligt i en framtida studie.

Vad kan då denna studie säga om demokratiproblemet inom implementeringen? Många enheter ligger långt framme och en del ligger redan över regeringens mål som skall uppnås 2010. Regeringen har lyckats kommunicera målet till inköparna i undersökningen i de flesta av fallen och tendensen är enligt resultaten att det haft en viss påverkan på andelen ekologiska livsmedel. De som styr inköpsenheterna direkt är dock kommun- och stadsdelspolitiker. Eftersom endast en del av enheterna fått extra pengar till inköp av ekologiska livsmedel så har inte regeringen tilldelat några riktade resurser till kommunerna. Dessa extra pengar kommer istället från beslut som de enskilda stadsdelarna har tagit. Kommunens prioriterade mål om miljömåltider siktar endast på en ökning av andelen ekologiska livsmedel vilket gör att vissa enheter kan ligga kvar på en låg nivå och endast göra marginella förbättringar. Att resultaten pekar mot att de riktade extra pengarna har stor betydelse för utfallet i förvaltningen innebär att de valde politikerna, främst på stadsdelsnivå, har ett stort inflytande på detta område. Bland de mest framgångsrika enheterna fanns en stark samvariation mellan ett antal påverkansfaktorer vilket gjorde det svårt att avgöra vilken faktor som verkligen påverkat andelen ekologiska livsmedel. Tendenserna att ideologi och miljöintresse påverkar andelen ekologiska livsmedel blev mindre tydlig då de enheter som stack ut i många fall var identiska med de som tilldelats extra pengar. Det kan faktiskt vara så att miljömedvetna inköpare påverkar de politiska besluten i stadsdelen och därmed ser till att de får extra pengar till inköp av ekologiska livsmedel. Denna påverkan på besluten i ett tidigare skede i processen skulle innebära att det som ser ut som politisk styrning uppifrån snarare är tjänstemän i förvaltningen som styr sig själva. Den del av processen fångas inte i denna undersökning men kan vara intressant att undersöka i kommande studier.

6 Källförteckning

6.1 Tryckta källor: böcker

Almgren, Richard och Brorson, Torbjörn (2003) *Miljörevision* Kristianstad: Green Business AB

Esaiasson, Peter et al (2003) *Metodpraktikan* Stockholm: Norstedts Juridik AB

Hill, Michael (2007) *Policyprocessen* Kristianstad: Liber

Holberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) (2006) Kungälv: SOM-INSTITUTET

Rothstein, Bo (red.) (2002) *Politik som organisation* Angered: SNS Förlag

6.2 Tryckta källor: tidskrifter

Edvardsson, Karin (2007) "Setting rational environmental goals: Five Swedish environmental quality objectives" *Journal of Environmental Planning and Management*. Vol 50. No 2, s. 297-316.

Elkins, Zachary and Simmons, Beth (2005) "On waves, clusters, and diffusion: A conceptual framework" *ANNALS, AAPSS*. 598. March 2005, s. 33-51.

6.3 Tryckta källor: tidningar

Nyman Jan (2007) *Skolorna slarvar med ekomaten* GP 2007-08-28

Wall Helena (red.) (2008) *inblicken, personaltidningen för alla som arbetar i Kungsbacka kommun, nummer 1 2008*

6.4 Tryckta källor: från kommun och regering

Göteborgs stad, Miljöförvaltningen (2006) *Kartläggning av ekologisk mat i stadsdelarna 2006:9*

Göteborgs Stad, Stadskansliet (2007) *Uppföljningsrapport 3/2007*

Regeringen (2006) *Regeringens skrivelse 2006/05:88 Ekologisk produktion och konsumtion – Mål och inriktning till 2010*

Regeringskansliet (2007) *Landsbygdsprogram för Sverige år 2007-2013*

Skolverket (2001) *Verktyg för miljöarbete En jämförelse mellan utmärkelsen Miljöskola och miljöledningssystem ISO 14001*

6.5 Otryckta källor: Internet

http://www.skolutveckling.se/innehall/demokrati_jamstalldhet_inflytande/hallbarutveckling/utmarkelsen/arbeta_med_ushu/kriterier/ 2008-05-05

http://www.skolutveckling.se/digitalAssets/164976_sammanfattning_utvarderingsrapport.pdf
2008-05-05

6.6 Otryckta källor: personlig kommunikation

E-Mail från Göran Berger, Göteborgs Stads Upphandlings AB 2008-03-13

Telefonsamtal med Ulla Lindblom, kostchef stadsdel Centrum 2008-02-07

Bilaga 1

1. Inköpen av livsmedel är organiserade på olika sätt i olika delar av Göteborg. Vissa inköpare är ansvariga för inköpen till en skola medan vissa ansvarar för inköpen till alla stadsdelens skolor. Vems inköp ansvarar du för?

Skolans → Hoppa över fråga 9-10

Stadsdelens → Gå vidare till fråga 9

Ev. kommentar:

2. På vilken skola är du ansvarig för livsmedelsinköpen?

3. Vilken stadsdelsnämnd tillhör skolan?

4. Olika skolor köper in olika mycket livsmedel själva. En del får allt livsmedel från ett centralkök. Hur ser det ut på din skola? Vilka typer av livsmedel är du ansvarig för att skolan köper in?

5. Hur stor andel av de livsmedel som skolan köper in är ekologiska? %

6. Hur många elever har skolan?

7. Är din skola miljöcertifierad enligt ISO 14001 eller Emas?

Ja Nej

8. Har din skola tilldelats utmärkelsen Skola för hållbar utveckling?

Ja Nej

9. På vilken stadsdel är du ansvarig för livsmedelsinköpen?

**10. Hur stor andel av de livsmedel som stadsdelen köper in till skolorna är ekologiska?
%**

11. Hur mycket pengar är avsatta för en måltid för en elev? kr

12. Hur bra eller dåliga anser du att ekologiska livsmedel är i förhållande till andra livsmedel vad gäller:

	Mycket bättre	Bättre	Lika bra	Sämre	Mycket sämre
Kvalitet	☐	☐	☐	☐	☐
Utbud	☐	☐	☐	☐	☐

Leveranstid	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
Kostnad	☐	☐	☐	☐	☐

13. Vilken prioritet anser du att följande aspekter bör ha då skolmåltiden utformas?

	Mycket låg prioritet				Mycket hög prioritet		
	1	2	3	4	5	6	7
Kostnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Näringsinnehåll	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekologiskt odlade råvaror	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Estetiskt tilltalande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elever och personals önskemål	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Finns det andra aspekter som du anser har hög prioritet?

14. Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser du att dessa problem är?

	Mycket litet hot							Mycket stort hot		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utsläpp från industrier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Avgaser från biltrafiken

Oljeutsläpp vid kusterna

Utrotning av djur- och växtarter

Användandet av kemikalier i jordbruket

Uttunnningen av ozonskiktet

Växthuseffekten

Hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall

15. Har du sedan du tillträdde din tjänst fått genomgå någon särskild utbildning om ekologiska livsmedel?

Ja Nej

16. Har din skola/enhet tilldelats extra pengar för inköp av ekologiska livsmedel?

Ja Nej

17. Har du hört talas om regeringens mål om en ökning av ekologiska livsmedel i offentlig sektor till år 2010?

Ja Nej → Gå vidare till fråga 13.

Om ja, hur stor andel livsmedel tror du skall vara ekologiska år 2010 enligt målet?

Har regeringens mål påverkat din skolas/enhets inköp av ekologiska livsmedel?

Ja Nej

Anser du att du har något ansvar för att målet uppnås?

Ja Nej

18. Har du hört talas om kommunens prioriterade mål om miljömåltider?

Ja Nej

Om ja, har kommunens mål påverkat din skolas/enhets inköp av ekologiska livsmedel?

Ja Nej

Anser du att du har något ansvar för att målet uppnås?

Ja Nej

19. I vilken utsträckning har elever, föräldrar eller personal försökt påverka måltidernas innehåll vad gäller:

	I mycket hög grad	I ganska hög grad	I ganska låg grad	I mycket låg grad	Ingen uppfattning
...vegetariska alternativ	☐	☐	☐	☐	☐
...mer hälsosam kost	☐	☐	☐	☐	☐
...ekologiska livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐
...måltiderna som helhet	☐	☐	☐	☐	☐

20. Hur ofta har du kontakt med personer på andra skolor/enheter som är ansvariga för inköpen av livsmedel?

Dagligen	Någon gång per vecka	Någon gång per månad	Någon gång per år	Sällan eller aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

Vilka skolor/enheter har du haft mest kontakt med?

21. Nedan följer tre påståenden om skolors påverkan på varandra. Ange i vilken utsträckning du instämmer i de här påståendena eller har motsatt åsikt.

Ni tittar på hur majoriteten av kommunens skolor har löst frågan om ekologiska livsmedel och agerar sedan likadant.	Instämmer helt	Instämmer delvis	Delvis motsatt åsikt	Helt motsatt åsikt
	☐	☐	☐	☐

Ni vill ha en högre andel ekologiska livsmedel än andra skolor eftersom det råder konkurrens mellan er.

Ni har tagit del av andra skolors arbete med ekologiska livsmedel och dragit lärdom av deras erfarenheter.

Ev. kommentar:

22. Har övergången till att ha en viss del ekologiska livsmedel i skolan påverkat din egen arbetsituation till det bättre eller till det sämre vad gäller följande aspekter?

	Mycket bättre	Bättre	Ingen ändring	Sämre	Mycket sämre
Tid	☐	☐	☐	☐	☐
Enkelhet	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsglädje	☐	☐	☐	☐	☐

Ev. kommentar:

23. Tycker du att det kan vara svårt att hitta ekologiska alternativ inom upphandlingsavtalet?

Ja Nej Ingen uppfattning

Ev. kommentar

24. Har du någon gång gått utanför upphandlingsavtalet när du gjort ekologiska inköp?

Ja Nej

Ev. kommentar:

25. Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?

Mycket intresserad Ganska intresserad Inte särskilt intresserad Inte alls intresserad

26. Är du kvinna eller man?

Kvinna Man

27. Vilket år är du född?

Årtal: 19

28. Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skull du placera dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

29. Hur många år har du jobbat med skolmåltider? år

30. Har du några kommentarer om enkäten eller anser att det finns viktiga saker som inte tas upp i den tar jag gärna emot synpunkter här.

Stort tack för din medverkan!

Om du är intresserad att ta del av resultaten är du välkommen att kontakta mig.

Johan Staaf Tel:031-197743 Mobil:0768-521524 Email:gusstaajo@student.gu.se

Bilaga 2

Ekologiska livsmedel i skolan – en jämförande studie av skolor i Göteborg.

Idag finns det en viss del ekologiska livsmedel i alla Göteborgs skolor. Med hjälp av svaren i denna enkät ska jag försöka ta reda på vad det är som styr denna gynnsamma utveckling. Denna forskningsuppgift är mitt examensarbete på Samhällsvetenskapligt miljövetarprogram på Göteborgs Universitet.

Eftersom forskningsuppgiftens genomförande bygger på enkätens resultat vore jag mycket tacksam om du tog dig tid att besvara den. Svaren kommer att behandlas helt anonymt och enbart av mig själv. Vad någon enskild person svarat framgår aldrig när resultaten presenteras. Självklart kommer det inte heller att framgå vilka resultat som kommer från vilken skola. Är det någon fråga du inte förstår eller inte kan besvara är det bara att hoppa över den.

Har du några frågor angående enkäten är du välkommen att kontakta mig, Johan Staaf.
Tel: 031-197743 Mobil: 0768-521524 Email: gusstaajo@student.gu.se

Enkäten är gjord som ett formulär där du svarar genom att klicka i önskad ruta och/eller skriva i de grå fälten. **Spara bifogad fil, öppna den och skriv in dina svar; maila sedan som bifogad fil.** För att kunna sammanställa enkätmaterialet i tid **behöver jag ditt svar senast den 14 april.** Skicka enkäten till gusstaajo@student.gu.se

Tack på förhand!

Bilaga 3

Bortfallsberäkning

Stadsdelar utan bortfall

<u>Askim</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Bergsjön och Kortedala</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Biskopsgården</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Frölunda</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Härlanda</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Högsbo</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Majorna</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Tuve-Säve</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Tynnered</u>	1 svar av 1 möjligt
<u>Älvsborg</u>	1 svar av 1 möjligt

Stadsdelar med svar och bortfall

<u>Backa</u>	1 svar av 4 möjliga
<u>Centrum</u>	1 svar av 3 möjliga
<u>Gunnared</u>	3 svar av 9 möjliga
<u>Linnéstaden</u>	1 svar av 7 möjliga
<u>Lärjedalen</u>	2 svar av 3 möjliga
<u>Torslanda</u>	2 svar av 14 möjliga

Stadsdelar utan svar

<u>Kärra-Rödbo</u>	0 svar av 3 möjliga
<u>Lundby</u>	0 svar av 7 möjliga
<u>Södra skärgården</u>	0 svar av 1 möjligt
<u>Örgryte</u>	0 svar av 1 möjligt
<u>Totalt</u>	20 svar av 62 möjliga